

DİNSEL İNANÇLAR ve DÜŞÜNCELER TARİHİ

Cilt II

Gothama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna **MİRCEA ELİADE**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ, 11

- XVI. BÖLÜM – ESKİ ÇİN DİNLERİ
XVII. BÖLÜM – BRAHMANCILIK VE HİNDUİZM: İLK FELSEFELER VE SELAMET TEKNİKLERİ
XVIII. BÖLÜM – BUDHA VE ÇAĞDAŞLARI
XIX. BÖLÜM – BUDHA'NIN ÇAĞRISI: EBEDİ GERİ DÖNÜŞÜN DEHŞETİNDEN SÖZE DÖKÜLEN ...
XX. BÖLÜM – ROMA DİNİ: BAŞLANGICINDAN BAKKHANALIA DAVASINA (y. MÖ 186)
XXI. BÖLÜM – KELTLER, CERMENLER, TRAKLAR VE GETLER
XXII. BÖLÜM – ORPHEUS, PYTHAGORAS VE YENİ ESKATOLOJİ
XXIII. BÖLÜM – MAHAKASYAPA'DAN NAGARCUNA'YA BUDİZM TARİHİ
XXIV. BÖLÜM – HİNDU ŞENTEZLER: MAHABHARATA VE BHAGAVAD GİTA
XXV. BÖLÜM – YAHUDİLİĞİN SINAVLARI: KIYAMET KİTAPLARINDAN TORA'NIN ...
XXVI. BÖLÜM – HELENİSTİK ÇAĞDA BAĞDAŞTIRMACILIK VE YARATICILIK: SELAMET VAADI
XXVII. BÖLÜM – İRAN'IN YENİ ŞENTEZLERİ
XXVIII. – HİRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU
XXIX. BÖLÜM – İMPARATORLUK ÇAĞINDA PUTPERESTLİK, HİRİSTİYANLIK VE GNOSİS
XXX. BÖLÜM – TANRILARIN ALACAKARANLIĞI
DİZİN

XVI. BÖLÜM **ESKİ ÇİN DİNLERİ**

Nasıl ki Çin halkı çok sayıda etnik bileşimin sonucuysa, kültürü de birçok kaynağın katkısının fark edilebildiği karmaşık ve özgün bir sentez oluşturmaktadır.

MÖ IV. bin yıldaki tarım etkinliği gibi bazı hayvanların evcilleştirilmesi, çömlekçilik ve tunç metalürjisi de yerel birer buluştu.

Mitoloji, teoloji, ritüellerin iskeleti ve morfolojisi, yalnızca arkeolojik malzemelere dayanarak kolay kolay çözülemez, Örneğin Yang-Şao neolitik kültürünün keşfiyle gün ışığına çıkarılan dinsel belgeler neredeyse yalnızca kutsal mekan, bereket ve ölümle ilişkili düşünce ve inançları kapsamaktadır. ... Ruhun ölümden sonra da yaşadığı inancı, mezarlara bırakılmış kapkacak ve besinlerle kendini göstermektedir. Çocuklar konutların yakınına, tepelerinde ruhun girip çıkabilmesi için açılmış birer delik bulunan büyük küplerin içine gömülüyordu.

Kırmızıya boyanmış ve "ölüm motifiyle" süslenmiş kil küpler özellikle ilginçtir. Üç ikonografik motife -uçgen, dama tahtası ve küçük deniz kabukları- yalnızca mezar küplerinde rastlanmaktadır. ... Bu bezemenin ölümden sonra hayat ve öteki dünyada yeniden doğuş umudunu temsil ettiği varsayılabilir.

Elimizdeki bilgiler, Şang hanedanından (MÖ 1751-1028) başlayarak, hissedilir ölçüde artıyor. Bu hanedan kaba hatlarıyla Çin'in ön tarihiyle ve antik tarihinin başlangıcıyla

örtüşmektedir. Şanglar devrinin ayırt edici niteliği tunç işlemeciliği, kent merkezlerinin ve başkentlerin ortaya çıkması; bir askeri aristokrasinin varlığı, krallık kurumu ve yazının ilk adımlarıdır. ... Ama asıl değerli kaynağı, hayvan kemiklerine ve kaplumbağa kabuklarına kazınmış kehanet yazıtları oluşturuyor.

Kehanet yazıtları, neolitik çağ belgelerinde bulunmayan (veya fark edilemeyen) bir dinsel anlayışı, özellikle de yüce gök tanrısının, Ti (Efendi) veya Şang Ti'nin (Yukarının Efendisi) üstünlüğünü önümüze seriyor.

Ama hükümdarın başlıca iki kaygısı olan bereket (yağmur) ve savaş söz konusu olduğunda, yalnızca ona yakarılır.

Hatırlanamayacak kadar eski zamanlara dayanan bu tapıma siyasi bir işlev kazandıran, ilk atasının Ti'nin soyundan geldiği varsayılan kralın üstünlüğüdür.

Anyang yakınındaki büyük kral mezarlarında, hayvan iskeletlerinin yanı sıra, anlaşılabilir hükümdara öteki dünyada eşlik etmeleri için öldürülmüş birçok insan kurban da bulunmuştur. Kurbanların seçimi (silah arkadaşları ve hizmetkarlar, köpekler, atlar) , askeri aristokrasi ve kraliyet boyu için avın (ritüel av mı?) hatırı sayılır önemini vurgulamaktadır. Kehanet yazıtlarında elimize ulaşan pek çok soru kralın çıktığı seferlerin başarı şansına ve yararına ilişkindir.

Konutlar gibi mezarlar da aynı kozmolojik simgeselliği paylaşıyor ve aynı işlevi yerine getiriyordu: Onlar ölümlerin evleriydi. ... Kurbanların ruhları yapının kalıcılığını sağlıyordu; dikilen anıtın, kurbanın ruhu için "yeni bir beden" işlevi gördüğü söylenebilir.

Kurban sistemindeki (dinsel bir takvimle uyumluydu) ve kehanet tekniklerindeki karmaşıklık, kahinlerden, rahiplerden veya şamanlardan oluşan bir "kutsal uzmanları" sınıfının varlığını akla getirmektedir.

Hanedanın başlangıç döneminde, gök tanrısı Tien (Gök) veya Şang Ti (Yukarının Efendisi) insan biçimli ve kişisel bir tanrının çizgilerini sergiler. Göğün merkezinde, Büyük Ayı'da oturur. Metinler onun göksel yapısını öne çıkarır: Her şeyi görür, gözler ve duyar; duru görü sahibidir ve her şeyi bilir; hükümlerinde yanılmaz. Antlaşmalarda ve sözleşmelerde T'ien ve Şang Ti'ye başvurulur. Daha geç bir dönemde, Konfüçyüs ve çeşitli okullardan birçok filozof, ahlakçı ve teolog, Göğün her şeyi görmesini ve bilmesini kutlayacaktır. Ama onlar açısından Göğün Tanrısı dinsel niteliğini giderek yitirmekte, kozmik düzenin temel ilkesine, ahlak yasasının güvencesine dönüşmektedir. Yüce bir tanrının bu şekilde soyutlanma ve akılcılaştırılma sürecine girmesine dinler tarihinde sıkça rastlanır. (Brahman, Zeus, Helenistik dönemde filozofların tanrısı, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Tanrı).

Ama Gök (T'ien), hanedanın koruyucusu olarak kalır. Kral, "T'ien'in oğlu" ve "Şang Ti'nin naibi"dir. Bu nedenle ilke olarak yalnızca kral, T'ien'e kurban sunabilir.

Ç'ular. MÖ 1100'e doğru onların krallığı kurulmuştu. Bununla birlikte Şangların kültürünü özümseyen Ç'ular Moğol kökenliydi ve dinlerinin ayırt edici niteliği şamanizm

ve esrime teknikleriydi. Çin'in Han hanedanının egemenliğinde birleşmesi Ç'u kültürünün yıkılmasına yol açarken, diğer yandan onların dinsel inanç ve ibadetlerinin bütün Çin'e yayılmasını kolaylaştırdı.

Evrenin yapısı ve ritimlerine gelince, ... Geleneksel evren imgesi, ortasından dikey başucu-ayakucu ekseninin geçtiği ve dört yön tarafından çerçevenilmiş bir merkezdir. Gök yuvarlak (bir yumurta biçimindedir), Yer ise karedir. Gök bir küre gibi Yeri örter. Kimi zaman Yer, bir arabanın kare biçimli kasasıyla temsil edilir; o zaman Gök gibi yuvarlak gölgeliği bir orta direk ayakta tutar. Beş kozmolojik sayıdan -4 yön ve 1 merkez- her birine bir renk, bir koku, bir ses ve özel bir simge denk düşer. Çin dünyanın merkezindedir, başkent krallığın ortasında ve kraliyet sarayı da başkent merkezinde bulunur.

Başkent ve aslında her kentin "dünyanın merkezi" olarak temsil edilmesi, antik Yakındoğu'da, eski Hindistan'da, İran'da vb, bulgularan geleneksel anlayışlardan hiç farklı değildir. Tıpkı diğer kent uygarlıklarında olduğu gibi, Çin kentleri de bir tören merkezinden başlayarak gelişir. Başka bir deyişle, kent; tam anlamıyla bir "dünya merkezi"dir.

Geleneğe göre, her başkent hem bir **imago mundi** (dünya imgesi), hem de takvim olan bir ritüel sarayı, bir **Ming t'ang**'ı olmalıdır. Ming t'ang kare bir temel (=Yer) üzerine inşa edilir ve samandan yuvarlak bir çatıyla (=Gök) örülür. Hükümdar bütün yıl boyunca bu damın altında dolaşır; takvimin gerektirdiği yöne yerleşerek mevsimleri ve ayları sıraları geldikçe başlatır. Giysilerinin renkleri, yediği yemekler, yaptığı davranışlar yıllık döngünün farklı anlarıyla tam bir uyum içindedir.

Yin sözcüğünün soğuk ve kapalı hava düşüncesini çağrıştırdığını ve içsel olan için kullanıldığını; yang teriminin ise güneşli hava ve sıcaklığı düşündüğünü hatırlatıyor. ... yang ve yin zamanın somut ve antitez nitelikli yönlerini belirtiyor. ... Demek ki dünya, "sırayla birbirinin yerini alan ve birbirini tamamlayan iki tez ahürden oluşan, döngüsel nitelikte bir bütünlük" gösterir.

Yin olan her şeyin dışı, yang olan her şeyin de eril bir doğaya sahip olduğu kabul edildiği için, kutsal evlilik izleği hem kozmik, hem de dinsel bir boyut sergiler.

Küçük bir inceleme eserinde, "Bir yin (yönü), bir yang (yönü), Tao işte budur" yazılmıştır. Yang ve yin'in birbirinin yerini alması sonucunda evrenin kesintisiz dönüşümü, deyim yerindeyse, Tao'nun dış görünümünü oluşturur. ... Sözcüğün tam karşılığının hem "yol," hem "söz" olduğunu, "öğreti" manasının buradan geldiğini hatırlatalım. Tao "öncelikle izlenecek bir yol imgesini" ve "davranış yönü, ahlaki kural düşüncesini" çağrıştırır. ... Ortak felsefi ve dinsel düşünce açısından, Tao, gerçekliğin bütün alanlarında için düzen ilkesidir; o zaman Gök Tao'sundan ve Yer Tao'sundan (bunlar da biraz yang ve yin gibi zıtlık içindedir) ve İnsanın Tao'sundan (yani davranış ilkeleri; bunlar kral örneğinde, onun gök ile yer arasında aracılık işlevini sürdürmesini sağlar) söz edilir.

Tao Te Çing'in 42. bölümünde şöyle denir: "Tao, Bir'i doğurdu. Bir, iki'yi doğurdu. İki, üç'ü doğurdu. Üç, on bin varlık doğurdu. On bin varlık Yin'i sırtlarında taşır ve Yang'ı

kucaklar." ... "Bir," "bütün"le eşdeğerlidir; birçok mitoloji açısından tanıdık bir izlek olan ilk başlangıç bütünselliğine gönderme yapar. Yorumda Gök ve Yer'in birliğinin (yani "iki"), yine iyi bilinen bir mitolojik senaryo uyarınca, varolan her şeyi doğurduğu açıklanıyor.

Hem Taocu filozofların, hem de uzun ömür, ve ölümsüzlük peşindeki keşiş ve müritlerin bu cennet haliyle, özellikle de başlangıcın mükemmelliği ve kendiliğindenliğiyle yeniden bütünleşmeye çalıştıklarını şimdiden belirtmekte yarar var.

Bütün Taocu okullarda ortak, temel unsur insanın, uygarlığın zaferinden önce var olan başlangıç halinin yüceltilmesiydi. Ama adil ve uygarlaşmış, kuralların yönettiği ve efsanevi krallarla uygarlaştırıcı kahramanlardan esinlenmiş bir toplum kurmak isteyenlerin karşı çıktığı da, bu "Doğaya geri dönüş" olgusuydu.

Antik Çin'deki bütün dinsel düşünce eğilimlerinin belli sayıda temel fikri paylaştığı söylenebilir. Gerçekliğin kaynağı ve temel ilkesi olan tao kavramı, yin-yang ritminin yönettiği sırayla birbirinin yerini alan zıtlıklar fikri ve makrokozmos ile mikrokozmos arasındaki denklik kuramı bu duruma örnek gösterilebilir. ... Ama kimileri (öncelikle de Taocular) taoya göre geliştirilen ve kozmik ritimlerle tam bir uyum içindeki varoluşun yalnızca başlangıçta (yani, toplumsal örgütlenme ve o kültürün gelişiminden önce gelen aşamada) mümkün olduğunu düşünürken, diğerleri bu tür bir varoluşun asıl adil ve uygarlaşmış bir toplumda gerçekleştirilebileceğine inanıyordu.

Bu ikinci grup arasında en meşhuru ve en etkilisi hiç kuşkusuz Konfüçyüs oldu (MÖ 551-479). ... Konfüçyüs, tek çözümün, aydınlanmış önderler tarafından gerçekleştirilecek ve sorumluluk sahibi memurlar tarafından uygulanacak kökten bir yönetim reformu olduğunu anladı. ... Konfüçyüs ölümünden kısa bir süre önce misyonunda tam bir başarısızlığa uğradığı inancındaydı. ... Ölümünden 250 yıl sonra, Han hanedanı hükümdarları (MÖ 206-MS 220), Konfüçyüsçüleri imparatorluğun idaresiyle görevlendirmeye karar verdiler. O tarihten itibaren, iki bin yılı aşkın bir süre kamu hizmetlerine Üstadın öğretisi rehberlik etti.

Konfüçyüs, sözcüğün tam anlamında bir dinsel önder değildir. ... Ama ister dolaylı ister doğrudan olsun Konfüçyüs, Çin dinini derinden etkilemiştir. Nitekim onun ahlaki ve siyasi reformunun kaynağı dinsel niteliktedir. Zaten hiçbir önemli geleneksel fikri, ne taoyu, ne gök tanrısını, ne de atalar tapımını reddetmez. Üstelik ritüellerin ve töreye uygun davranışın dinsel işlevini yüceltir ve onlara yeni değerler yükler.

Konfüçyüs'e göre, tao Göğün buyruğuyla kurulmuştur ... Tao'ya göre davranmak, Göğün iradesine uymaktır.

Konfüçyüs kurbanların ve diğer geleneksel ritüellerin gerçekleştirilmesi gerektiğini; çünkü bunların "üstün kişi"nin (**çün-tzu**), "soylu bir kişinin" hayatının parçası olduğunu açıklıyordu. ... Konfüçyüs ruhların varlığını yadsımaz, ama onlara verilen öneme karşı çıkar.

Konfüçyüs'ün geliştirdiği ahlaki ve siyasi reform, "bütünsel bir eğitim," yani sıradan bireyi "üstün kişi"ye dönüştürme gücüne sahip bir yöntemdir. Herkes, tao ile uyumlu

törenselle davranış öğrenmek, başka bir deyişle ritüelleri ve töreyi doğru uygulamak koşuluyla "gerçek insan" olabilir. ... "Doğru bir tavrınız varsa, buyruk vermenize gerek kalmaz." "Erdemle yönetmek sanki Kutup yıldızı olmak gibidir: Diğer tüm yıldızlar saygıyla onun çevresinde dönerken, o yerinde kalır".

Konfüçyüs'e göre, soyluluk ve seçkinlik doğuştan gelen özellikler değildir: Eğitimle elde edilirler. ... Soyluluğa özgü erdemler, iyilik, bilgelik ve cesarettir. İnsan en yüksek doyuma kendi erdemlerini geliştirerek ulaşır. "Gerçekten iyi olan hiçbir zaman mutsuz olmaz" ... Hem Konfüçyüs, hem de Platon'a göre, en çok sayıda insanın huzur ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu yönetme sanatıdır.

"Lao-tzu, Tao ve Te ile uğraşıyordu; onun öğretisine göre insan gizlenmiş ve isimsiz bir halde yaşamaya özen göstermeliydi." Ama kamusal hayatın uzağında yaşamak ve unvanları küçük görmek, Konfüçyüs'ün önerdiği "üstün insan" idealinin tam zıddıydı. ... "Tao ve Te üzerine düşüncelerini sergilediği ve 5.000'den fazla sözcük içeren, iki bölümlü bir eser yazdı; sonra gitti ve kimse ona ne olduğunu öğrenemedi."

5.000'den fazla sözcük içeren kitap, bütün Çin edebiyatının en derin ve anlaşılması güç metni olan, meşhur Tao Te Çing'dir. ... muhtemelen MÖ III. yüzyıla aittir.

Lao-tzu da, Konfüçyüs gibi, devlet işlerinin ancak hükümdar, Tao yolunu, başka bir deyişle **vu-vey**, "yapmamak" veya "davranmamak" yöntemini izlerse başarıyla yönetilebileceğini açıklar; çünkü "Tao her zaman eylemsiz kalır ve yaptığı hiçbir şey yoktur" ... Taocu olayların akışına asla müdahale etmez. Gerçek Taocu gibi, "hükümdarların da en iyisi varlığı fark edilmeyendir" "Esnek ve zayıf olan, katı ve güçlü olanı yener" "zaaf Tao'nun işlevidir."

Lao-tzu Konfüçyüsçü sistemi, yani ritüellerin önemini, toplumsal değerlere gösterilen saygıyı ve akılcılığı eleştirip reddeder. "Hayırseverlikten vazgeçelim, adaleti reddedelim, halk gerçek aile erdemlerini yeniden bulacaktır." Konfüçyüsçülere göre, hayırseverlik ve adalet en büyük erdemlerdir. Oysa Lao-tzu bunları yapay, dolayısıyla gereksiz ve tehlikeli davranışlar olarak görür. "Tao terk edilince, hayırseverliğe başvurulur; hayırseverlik terk edilince adalete başvurulur; adalet terk edilince ritüellere başvurulur. Ritüeller incecik bir bağlılık ve iman tabakasından başka bir şey değildir ve kargaşanın başlangıcını oluştururlar". Lao-tzu toplumsal değerleri de, aldatıcı ve sonuçta zararlı oldukları için, mahkum eder. Mantiğe dayalı bilim ise, varlığın birliğini yok eder ve görece kavramlara mutlak değerler vererek kafa karışıklığına yol açar. "Bu nedenle mübarek kişi eylemsizlik içine kapanır (**vu-vey**) ve sözsüz bir öğreti yayar".

Taocuların kadınlara karşı davranışının feodal Çin'deki egemen ideolojiyle kökten geliştiğini eklemekte de yarar var.

Taocular, hayatı sonsuza dek uzatabilen, hatta "fiziksel ölümsüzlüğü" sağlayabilen birçok teknik bilir. Uzun ömür arayışı Tao arayışının bir parçasıdır.

Sorunu gerçek bağlamına oturtabilmek için, Taocu esrime tekniğinin şamanlık köken ve yapıda olduğunu hatırlatalım.

Çince terminolojide, felsefi Taoculuk ile dinsel Taoculuk veya Taocu din genellikle birbirinden ayrılır. ... Taocu dinin ana hedefi olan fiziksel ölümsüzlük arayışıyla kökten çelişen, "katıksız bir felsefedir. ... Aslında hem metafizikçiler ve gizemciler, hem de fiziksel ölümsüzlük arayışındaki müritler, aynı paradoksal Tao anlayışını paylaşıyor ve aynı amacın peşinden gidiyorlardı: Nihai hakikatin iki tezahürünü (yang ve yin, madde ve ruh, hayat ve ölüm) kendi kişiliklerinde birleştirmek.

Müridin kullanabileceği birçok ömür uzatma tekniği vardır. Bunların temel ilkesi "yaşam gücünü beslemek"ten ibarettir. Makrokozmos ile insan bedeni arasında tam bir uyum olduğu için, yaşam güçleri bedenin dokuz deliğinden girip çıkar; bu nedenle onları titizlikle gözetmek gerekir. Taocular bedende **Zincifre Tarlaları** adı verilen üç bölüm ayırt eder: Üst "tarla" beyinde, ikincisi kalbin yanında, üçüncüsü ise göbek deliğinin altındadır. ... Mürit, onlardan kurtulmak için sıradan gıdalardan (tahıllar, et, şarap, vb) vazgeçmeli ve o üç cini öldürebilecek şifalı otlar ve minerallerle beslenmelidir.

Ama asıl, yapılması gereken soluğunu tutmaktır; iç görüyle ve düşünceyi yoğunlaştırarak soluğun görselleştirilmesi ve üç Zincifre Tarlası'nda dolaştırılması başarılıdır. 1000 kez nefes almaya yetecek kadar bir süre soluk tutulursa, ölümsüzlüğe erişilir.

Kullanılan özel bir yöntem de "embriyon soluması" adı verilir; ana karnındaki embriyonunkine benzeyen, kapalı devre "içsel" bir soluma söz konusudur. "Temele geri gelerek, kökene dönerek yaşlılık kovulur, embriyon haline geri dönülür."

Ömrü uzatmak için kullanılan bir başka yöntem hem ritüel, hem de meditasyon aracı olan cinsel bir tekniği kapsar. "Yatak odası uygulamaları", (**fang sung**) erken antikçağa dayanır. ... Ama Taocu teknik, Ölümsüz Yang-Çeng'in (MS I. yüzyıl) "Yin yolu," "beyni onarmak için tohumları geri çekmek"ten ibarettir. ... Mürit tohum salgılamadan cinsel ilişki kurmalıdır. Bu kendini tutma becerisi, "soluğa" karışan tohumun bedenin içinde dolaşmasını, daha doğru bir ifadeyle alt Zincifre Tarlası'ndan kafadaki, tarlaya kadar yükselip beyne niden canlandırmasını sağlar. İki yatak arkadaşı meditasyon yoluyla "bedenlerinin ve dış dünyanın bilincinde olmaktan çıkmalıdır"; dualar edildikten sonra ise erkek cinsel organına, kadın ise kalbine yoğunlaşmalıdır. "Bu, ölmeme yöntemidir."

Bazı müritler vampirlik adı verilen ve ortodoks olmadığı için mahkum edilen bir yöntem kullanır. Bu yöntem, ilişki kurulan kadınların yaşam enerjisini yutmaktır.

Mürit, beynini onarmak için çok miktarda Yin almalıydı; birçok kez eş değiştirilmesinin nedeni buydu. Bu uygulama daha ileriki bir tarihte topluca yapılan "solukları birleştirme" törenine yol açtı; bu tören özellikle Budizm tarafından birçok kez eleştirilmiştir. Ama böyle bir "orji" tamamen ritüel niteliğindedir; aslında ön tarihin tarım törenlerine dek dayanıyordu.

Taocu cinsel uygulamalarda belli bir Hint etkisi sezilmekte; özellikle de hem soluk alıp vermeyi, hem de tohum salgılanmasını durdurmak için bir Yoga tekniği geliştirmiş "sol el" Tantracılığının etkisi görülmektedir.

Çin'de de simya ikili bir inançla tanımlanır: 1) Madenlerin altına dönüşmesine duyulan inanç ve 2) Bu sonuca ulaşmak için gerçekleştirilen işlemlerin "kurtarıcılığı"na duyulan inanç. ... MÖ IV. yüzyıldan itibaren bulgulanmıştır. Meneius'un (Mengzi) bir çağdaşı olan Isu Yen'in simyanın kurucusu olarak kabul edilmesinde herkes görüş birliğine varmıştır.

Simyacıların yaptığı, madenlerin büyümesini hızlandırmaktan başka bir şey değildir.

Makrokozmos ile mikrokozmos arasındaki geleneksel benzeştirme, beş kozmolojik unsuru (su, ateş, tahta, hava, toprak) insan bedeninin organlarına yönlendiriyordu: Kalp ateş özünden, karaciğer tahta özünden, akciğerler hava özünden, böbrekler su özünden, mide toprak özündendi.

Soluma cinsel birleşmeyle ve simyacılıkla benzeştirilir -kadın da potayla özdeşleştirilir.

Han hanedanı devrinde Lao-tzu'nun tanrılaştırılmış olduğunu ve bağımsız bir dinsel kurum olarak örgütlenmiş Taoculuğun mesihçi bir işlev üstlenerek devrimci hareketlerin esin kaynağını oluşturduğunu da eklemek gerek.

Taocu din ise MS II. yüzyılın sonuna doğru Çang Tao-ling tarafından kuruldu. ... Aylık orji türü tören, "solukların birleşmesi" de aynı amaca yönelikti.

XVII. BÖLÜM

BRAHMANCILIK VE HİNDUİZM: İLK FELSEFELER VE SELAMET TEKNİKLERİ

Brahmanlar Seylan'a muhtemelen MÖ VI.yüzyılda gelmişti. MÖ II. yüzyılla MS VI. yüzyıl arasında Hinduizm Hindicini, Sumatra, Cava ve Bali'ye girdi. ... Brahmanlıktan Hinduizme geçiş, algılanması neredeyse olanaksız bir süreçtir.

Hindistan'ın Arileşmesi ve Hindulaşması, hem Upanişadlar çağı çilecilerinin, hem de özellikle Gotama Budha'nın tebliğinin kanıtladığı derin krizler sırasında gerçekleşmiştir. ... Budha, "Her şey acıdır, her şey geçicidir!" diye ilan etmişti. Upanişadlar sonrası çağın bütün dinsel düşüncesinin izleği bu görüştür. ... İnsan deneyimi, hangi tür de olursa olsun, acı üretir. ... Ve en eski **Samkhya** eserinin yazarı **Isvarakrişna**, bu felsefenin temelinde insanın üç acının azabından kurtulma isteğinin yattığını belirtir: Göksel sefalet (tanrılar yol açar); yeryüzü sefaleti (doğa neden olur) ve iç ya da organik sefalet.

Bununla birlikte evrensel acının keşfedilmesi kötümserliğe yol açmaz. Hiçbir Hint felsefesi ya da dinsel çağrısı umutsuzluk içine düşmez. Tam tersine acının bir varoluş yasası olarak ilan edilmesi, selametin olmazsa olmaz koşulu diye kabul edilebilir; o halde bu evrensel acı olumlu, harekete geçirici bir değer de içermektedir, Bilgeye ve çileciye, özgürlüğe ve mutluluğa ulaşmanın bir tek yolu olduğunu durmaksızın hatırlatır: Dünyadan elini eteğini çekmek, malından, mülkünden ve hırslarından arınmak, köklü bir inzivaya çekilmek.

Bütün Hint felsefelerinin ve meditasyon tekniklerinin amacı, acıdan kurtulmaktır.

Bilisizlik -bu aslında insanın kendisi hakkındaki cehaletidir- gerçek Benliğin (**atman, puruṣa**) "unutulması"na benzetilebilir. ... Gerçek "ilim" bir "uyanış"la eşdeğerlidir. Budha en mükemmel "uyanmış insan" örneğidir.

Kozmik yaratılışı Brahman'ın büyümlü gücünün (maya) tezahürü olarak gören eski anlayış yerini, her bireyin deneyiminde maya'ya düşen, özellikle de körleştirme rolüne bırakır. Sonuçta maya bilisizlikle özdeşleştirilir ve düşe benzetilir.

Daha çok uygulamaya dönük bir disiplin olan Yoga'nın yanında tam bir selamete erdirici irfan olarak ilan edildiğini söylemek yeterli olacaktır. Özetle, Samkhya Upaniṣadların uzantısıdır ve selamete ulaşılmasında bilginin belirleyici rolü üzerinde durmaktadır.

İki temel farklılık ayırt edilmektedir 1) Klasik Samkhya tanrıtanımaz iken, Yoga bir Efendi'nin (**tsvara**) varlığı postulatına dayandığı için Tanrıcıdır; 2) Samkhya'ya göre kurtuluşu elde etmenin tek yolu metafizik bilgi iken, Yoga'da meditasyon tekniklerine hatırı sayılır bir önem verilir.

Samkhya ve Yoga açısından dünya gerçektir. Yine de eğer dünya var ve sürüyor ise, bunu ruhun (**puruṣa**) "cehalet"ine borçludur.

Niteliklerden yoksun puruṣa'nın "zeka"sı yoktur; çünkü isteksizdir. İstekler ezeli ve ebedi değildir, bu nedenle ruha ait olamazlar. Ruh ezeli ve ebedi olarak hürdür, "bilinç halleri," psikolojik-zihinsel hayatın akışı ona yabancıdır. ... İnsan "idrak" ... aracılığıyla bilir ve anlar.

Budha'nın da birçok kez dikkate aldığı Brahmancı eski bir adete göre, yanlış sorulmuş bir soruya suskunlukla yanıt verilir.

Töz (**prakṛti**), ruh (**puruṣa**) kadar gerçek ve onun kadar ezeli ve ebedidir; ama puruṣa'dan farklı olarak dinamik ve yaratıcıdır.

İnsanla kozmos arasındaki fark bir öz farkı değil, yalnızca bir mertebe farkıdır.

Upaniṣadlar gibi, Samkhya'ya göre de, selamete erişmek için bir tek yol vardır: Ruhu eksiksiz olarak tanımak. Bu selamete erdirici bilginin edinilmesinde ilk aşama şudur: Ruhun vasıflara sahip olduğunu inkar etmek. Bu, acının bizimle ilişkili bir şey olduğunu inkar etmek, onu nesnel, ruhun dışında kalan, yani değerden ve anlamdan arındırılmış bir olgu olarak kabul etmek anlamına gelir (çünkü bütün "değerler" ve bütün "anımlar" zeka tarafından yaratılır). Acı, yalnızca deneyim Benlik'le özdeş kabul edilen insan kişiliğiyle ilişkilendiği ölçüde var olur. Ama bu ilişki bir yanılsama ürünü olduğundan, kolaylıkla yok edilebilir. Ruh bilinip kabul edilince, değerler iptal edilir; o zaman acı, acı veya acısızlık olmaktan çıkar, basit bir olgu haline gelir. Benliğin hür, ezeli ve ebedi ve etkisiz olduğunu anladığımız andan itibaren, başımıza gelen her şey, acı, duygular, istem, düşünceler vb artık bize ait olmaktan çıkar.

Bilgi, Benliğin özü önündeki peçeyi indiren bir "uyanış"tır yalnızca. Bu bilgi deneyimle değil, bir tür "vahiy"le elde edilir: Bu vahiy nihai gerçeği anında gözler önüne serer.

Yoga terimi çok erken bir çağdan itibaren her türlü çile tekniğini her türlü meditasyon yöntemini ifade etmeye başladığı için, Yoga uygulamalarına Hindistan'ın aşağı yukarı her yerinde, hem Brahmanacı, hem Budist çevrelerde, hem de Caynacıların arasında rastlanmaktadır.

Samkhya'nın bittiği yerde klasik Yoga başlar. ... Patançali Yoga'yı şöyle tanımlar: "Bilinç hallerinin yok edilmesi." Bu bilinç halleri sonsuz sayıdadır. Ama hepsi üç kategoride toplanır ve bu kategoriler üç deneyim olasılığına denk düşer. 1) Hatalar ve yanılmalılar ... 2) Normal psikolojik deneyimlerin toplamı ... 3) Yoga tekniğiyle yaratılan ve yalnızca erginleşmişlerin geçebildiği parapsikolojik deneyimler. Patançali'nin yogasının amacı, ilk iki deneyim kategorisini ... yok etmek ve onların yerine vecd halinde, duyuüstü ve akıldışı bir "deneyim" geçirmektir.

Yoga, Samkhya'dan farklı olarak, "bilinç halleri"nin farklı çeşitlemelerini, türlerini ve gruplarını birer birer yok etmeyi görev bilir. ... Özgürlük ancak deneyimler aracılığıyla elde edilebilir

Yoga meditasyonunun hareket noktası, tek bir nesneye yoğunlaşmaktır (**ekagrata**). Bu nesne, fiziksel bir nesne (kaşların arasındaki nokta, burnun ucu, ışıklı bir cisim vb), bir düşünce (metafizik bir gerçek) veya Tanrı (**İsvara**) olabilir. Ekagrata alıştırmaları zihinsel akışkanlığın iki üreticisini denetim altına almayı hedefler: Duyumsal etkinlik ve bilinçaltı etkinliği. ... Yoga Sütra'larda artık klasikleşmiş bir liste yer alır: 1) Frenlemeler; 2) Disiplin kuralları; 3) Beden duruşları; 4) Soluğun denetim altına alınması; 5) Duyumsal etkinliğin dış nesnelere egemenliğinden özgürleşmesi; 6) Yoğunlaşma; 7) yoga meditasyonu; 8) Enstaz (Sanskritçe "bir araya getirmek", "birleştirmek" anlamına gelen... yogasındaki özne ile nesne arasındaki mesafenin ortadan kalktığı üst düzey zihinsel hallerden birisini, bilincin belli bir odağa tam olarak yoğunlaşmasını o noktada emilmesini ifade eder. Meditasyonun kendi halinden çok sonucu olan bir haldir)

Beş "frenleme" (yama) vardır: öldürmemek; yalan söylememek; çalmamak; cinsel perhiz; cimrilik etmemek. Frenlemeler bir Yogin hali değil, Yoga dışı insanlardan üstün bir arınma hali sağlar.

Gerçek anlamda Yoga tekniği ancak **asana** uygulamasıyla başlar. ... Önemli olan, bedeni çaba harcamadan aynı konumda tutmaktır; ancak o zaman asana yoğunlaşmayı kolaylaştırır.

Asana, beden düzeyinde bir **ekagrata**, tek bir noktaya yoğunlaşmadır: Beden tek bir duruş içinde yoğunlaşmıştır. ... "Birleşme" ve "bütünleşme" eğilimi bütün Yoga uygulamalarının özelliğidir. Bunların amacı, doğal eğilimlere uymayı reddederek, insanlık halinin aşılmasıdır (veya yok edilmesidir).

Asana hareketi reddetmeyi yansıtırken, **pranayama**, yani soluma disiplini ise insanların genellikle yaptıkları gibi bozuk bir ritimle soluk almanın "reddi"dir. ... Pranayama aracılığıyla soluma çabası yok edilmeye çalışılır: Solumaya ritim kazandırmak, yoginin onu unutulması için, kendiliğinden, zahmetsiz bir şey haline gelmelidir.

Bhoca, soluma ile zihinsel haller arasında her zaman bir ilinti bulunduğuna dikkat çekiyor. Bu önemli bir gözlemdir. Soluma ritmini bilinç halleriyle birleştiren ilişki, kuşkusuz yoginler tarafından en eski çağlardan beri deneysel olarak duyumsanmıştı. ... Uyuyan bir insanın soluk ritmi uyanık bir adamınkinden daha yavaştır. Pranayama sayesinde bu uyku ritmini gerçekleştiren yogin, zihin açıklığından da vazgeçmeden uykuya özgü "bilinç halleri" içine girebilir.

Hint psikolojisi dört bilinç hali bilir: Gündüz bilinci, düşlü uyku bilinci, düşsüz uyku bilinci ve "kataleptik bilinç". Bu bilinç hallerinin her biri belirli bir soluk ritmiyle ilişkilidir. Demek ki yogin, pranayama sayesinde, yani soluk alma ve vermeyi giderek uzatarak - burada amaç, bu iki soluma anı arasındaki süreyi mümkün olduğunca uzatmaktır- uyanıklık hali bilincinden diğer üç hale hiç kesintisiz geçebilir.

Soluma ritmi üç "an" arasında yaratılan uyumla sağlanır: soluk alma, soluk verme ve havanın tutulması. Yogin alıştırmalarla bu anların her birini olabildiğince uzatmayı başarır. Pranayama'nın amacı solumayı olabildiğince uzun süre askıya almak olduğu için, soluk önce on altı saniye, sonra otuz beş saniye; elli saniye, üç dakika, beş dakika durdurulur ve böyle devam eder. Soluğa ritim kazandırılması ve soluğun tutulması Taocu uygulamalarda, Müslüman gizemcilerde ve Hesukhiacı rahiplerin dua yöntemlerinde de önemli bir rol oynar.

Asana, pranayama ve ehagrata, yalnızca alıştırmaya süresiyle sınırlı da olsa, insanlık halini askıya almayı başarmıştır. Hareketsiz, soluğunun ritmini düzenleyen, bakışını ve dikkatini tek bir noktaya toplayan yogin, "yoğunlaşmış," "birleşmiştir." ... **Pratyahara**, psiko fizyolojik riyazetin son aşaması olarak kabul edilebilir. Artık duyumsal etkinlik, bellek vb yoginin "dikkatini dağıtmayacak," "aklını karıştırmayacaktır."

Patancali, Yoga meditasyonu olan **dhyana**'yı şöyle tanımlar: "Birleşmiş düşüncenin bir akışı." **Vyasa** şu açıklamayı ekler: "Meditasyon nesnesini, diğer nesnelere kaynaştırmak için harcanabilecek her türlü çabadan bağımsız olarak kaynaştırmaya yönelik zihinsel kesintisizlik."

Yoga meditasyonunun farklılığını, iç tutarlılığı, ona eşlik eden ve onu yönlendirmeye asla ara vermeyen zihin açıklığı hali oluşturur. Gerçekten de "zihinsel kesintisizlik" asla yoginin istenci dışına çıkamaz.

Yoga, Samkhya'dan farklı olarak, bir Tanrının, İsvara'nın (tam karşılığı "Efendi") varlığını bildirir. Bu tabii ki yaratıcı bir tanrı değildir. Ama İsvara bazı insanlarda kurtuluş sürecini hızlandırabilir. Patancali'nin sözünü ettiği bu Efendi, daha çok yoginlerin tanrısıdır. Ancak yogayı seçmiş birisinin yardımına gelebilir. ... Patancali'ye göre, bu tanrısal yardım bir isteğin veya bir duygunun değil -çünkü Tanrının ne isteği, ne de duygusu olabilir- İsvara ile **puruṣa** arasındaki metafizik bir sempatinin sonucudur. ... Tanrı, ne ritüellere, ne sofuluğa, ne de kendi şefaatine gösterilen imana kanar; ama onun "özü," Yoga yoluyla özgürleşmek isteyen Benlik'le, deyim yerindeyse, içgüdüsel bir işbirliğine girer.

Aslında İsvara, yoginin ilk örneğinden başka bir şey değildir: O, bir makro-yogin, büyük olasılıkla da bazı Yoga mezheplerinin piridir.

Samadhi, Yogacı **enstazi**, çilecinin bütün tinsel çaba ve alıştırmalarının nihai sonucu, taçlanmasıdır. ... Samadhi, düşüncenin, kategorilere ve imgeleme başvurmaya gerek kalmadan, nesnenin biçimini hemen yakalamasını sağlayan derin düşünme halidir.

Samadhi teriminin anlamları şunlardır: Birlik, bütünlük; içinde eriyip yok olma; ruhun mutlak yoğunlaşması; birleşme. Bu terim genellikle "Yoğunlaşma" diye çevrilir, ama böyle olunca **dharana** ile karıştırılma tehlikesi baş gösterir. Biz bu nedenle onu "enstaz," "pıhtılaşma," "birleşme" diye çevirmeyi tercih ettik.

Yogin, "yoğunlaşarak," "meditasyon yaparak" ve belli bir nesne ya da bütün bir nesnelere sınıfı karşısında samadhi'yi gerçekleştirerek, deneyim içine katılan nesnelere ilişkin bazı gizli güçler kazanır. Örneğin bilinçaltındaki tortulara "Yoğunlaşarak" daha önceki varoluşlarını öğrenir. Diğer "yoğunlaşmalar" yardımıyla olağanüstü güçler kazanır (havada uçmak; görünmez olmak vb) Üzerinde "meditasyon yapılan" her şey - meditasyonun büyüklüğü sayesinde- özümser, sahiplenilir. Hint anlayışında bir şeyden vazgeçmenin olumlu bir değeri vardır. Çilecinin herhangi bir zevkten vazgeçerek elde ettiği güç, vazgeçtiği bu zevki çok aşar.

Tanrılar, çilecinin kutsal gücünde böyle bir yükselişi engellemek için onu "baştan çıkarma"yı dener. ... Yogin, "yalnızca cahillerin arzulanacağı" bu "büyüklü seraplar"ı kendinden uzakta tutmalı ve görevinde, nihai kurtuluşun elde edilmesinde sebat etmelidir.

Bu terimin ifade ettiği "hal" ve "bilgi," asla mutlak bir biçimde boşaltılmış bir bilince değil, bilinçte hiçbir nesne bulunmamasına gönderme yapar; çünkü bilinç o anda varlığın doğrudan ve bütünsel bir sezgisiyle tam olarak dolmuştur.

XVIII. BÖLÜM BUDHA VE ÇAĞDAŞLARI

Budizm, kurucusunun kendini ne tanrının bir peygamberi, ne de onun temsilcisi ilan ettiği, üstelik Tanrı-Yüce Varlık düşüncesini bile reddeden tek dindir. Ama o kendisinin "Uyanmış" (budha) olduğunu söyler ve bu noktadan hareketle ruhani rehber ve üstat olduğunu ileri sürer. Onun tebliği insanların kurtuluşunu amaçlar. Bu soteriyolojik çağrışı bir "din" haline getiren ve tarihsel Siddharta kişiliğini oldukça erken bir dönemde tanrısal bir Varlığa dönüştüren de, onun bu "kurtarıcılık" ünüdür.

Araştırmacıların çoğu geleceğin Budha'sını; büyük olasılıkla MÖ 558'in nisan mayıs aylarında (veya bir diğer rivayete göre MÖ 567'de), Kapilavastu'da doğduğunu kabul etmektedir. Küçük bir kral olan Suddhodana ile onun ilk eşi Maya'nın oğluydu; on altı yaşında evlendi, yirmi dokuz yaşında saraydan ayrıldı, "yüce ve tam Uyanış"a MÖ 523'ün nisan veya mayısında (veya MÖ 532) erişti ve hayatının geri kalanında çağrışını yaydıktan sonra, MÖ 478'in (veya MÖ 487) kasım ayında, 80 yaşında son nefesini verdi.

Geleceğin Budha'sının, **bodhisattva**'nın (Uyanmış varlık) henüz **tuşita**'lar göğünde bir tanrıyken, ana-babasını kendisinin seçtiği söylendi, Günahsız bir hamile kalış söz konusuydu, bodhisattva anasının sağ böğrüne bir fil veya altı aylık bir bebek biçiminde girmişti. ... Doğum bir bahçede gerçekleşti; anne bir ağaca tutundu ve çocuk onun sağ böğründen çıktı. ... Babası çocuğa Siddharta (Ulaşılmış Amaç) adını koyar.

Doğumdan yedi gün sonra Maya ölür ve on altı yaşındayken komşu ülkelerden iki prenses, Gopa ve Yasodhara ile evlenir. On üç yıl sonra Yosadhara ona bir oğul verir: Rahula. Budist çile geleneğinin hiç hoşlanmadığı bu ayrıntılar muhtemelen gerçektir. Zaten Rahula'nın doğumundan kısa bir süre sonra, Siddharta saraydan kaçar ve böylelikle ancak bir oğul veya torun sahibi olduktan sonra dünyadan el etek çekmeye izin veren Hint töresine de uyar.

Budha'nın efsanevi yaşam öyküsünde tanrılar hiçbir rol oynamayacak, amacına hiçbir doğaüstü yardım almadan kendi olanaklarıyla ulaşacaktır.

Gotama adını alıp gezgin bir çileci olur ve Vaisali'ye yönelir.

Gaya yakınında, sakin bir inziva yeri bulup yerleşir ve altı yıl boyunca nefesine en ağır eziyetleri çektirir. Günde bir darı tanesiyle beslenmeyi başarır, ama daha sonra mutlak bir oruca girmeye karar verir; hareketsiz, neredeyse iskelete dönmüş bedeniyle sonunda toza toprağa karışacak hale gelir. Bu amansız çilelerin ardından Sakyamuni (Sakya'ların çilecisi) unvanını alır. Nefs eziyetinin en uç sınırına ulaştığında ve içinde yaşam gücünün yalnızca binde biri kaldığında, çilenin bir kurtuluş aracı olamayacağını anlar ve orucuna son verme kararını alır.

Uyanış'tan, dokuz yıl sonra manastır kurallarının bir ayrıntısı hakkında Kausambi'de patlak veren kavga bunlara örnek gösterilebilir (heladaki taharetlenme ibriğini kullandıktan sonra yeniden doldurmak gerekip gerekmediği söz konusudur).

Budha 72 yaşına gelince (MÖ 486), kıskanç kuzeni Devadatta, cemaatin yönetimini kendisine bırakmasını istedi. Bu isteği reddedilince Devadatta önce kiralık katiller tutarak, sonra da bir kayanın veya tehlikeli bir filin ayaklarının altında ezdirerek onu öldürmeye çalıştı.

Mahavira, müritlerine sürekli çıplaklık ve sayısız yasağı şart koşan katı çileciliğiyle, hem Budha'dan, hem de **Parsva**'dan ayrılır.

Mahavira, tanrıların değil, Tanrının varlığını inkar eder: Tanrılar belli bir mutluluğa sahiptir, ama ölümsüz değildirler. Kozmosun ve hayatın başı yoktur, sonu da olmayacaktır. ... Caynacılığın arkaik yapısını öne çıkaran ayırt edici bir özelliği, **panpsişizmdir**. Buna göre dünyada var olan her şeyin, yalnızca hayvanların değil, bitkilerin, taşların, su damlalarının vb de bir ruhu vardır. ... Mikroskobik hayvancıkları bilmeden öldürmesin diye keşiş yürürken önünü süpürmek zorundadır ve güneş battıktan sonra dışarı çıkması yasaktır.

Panpsişizm kabulüne dayanan ve hayata mutlak saygıyı vaaz eden bir öğretinin, insan hayatına hiç değer vermemesi ve oruç yoluyla intiharı en yüce örnek diye göstermesi bir çelişki olarak algılanabilir.

Birkaç yıllık öğrenimin ardından çırak bir üstat tarafından erginlenir ve beş dilekte bulunur: Her hayatı korumak, doğruyu söylemek, hiçbir mal sahibi olmamak ve yeni hiçbir mal edinmemek, bakir kalmak. Kabul edilmiş sırasında ona bir başış çanağı, önündeki yolu süpürmesi için kısa bir süpürge, konuşurken ağzını örttüğü (muhtemelen böcekleri yutmaması için) küçük bir muslin parçası verilir.

Acivika'lar, Mahavira ve Makkhali Gosala'nın ortaya çıkışından daha eski bir töre uyarınca çırılçıplak dolaşıyorlardı. Bütün gezgin çileciler gibi, yemeklerini dileniyor ve çok katı beslenme kurallarına uyuyorlardı; birçoğu açlıktan ölmeye katlanarak hayatına son veriyordu. Tarikata giriş arkaik nitelikteydi: Aday kızgın bir nesneyi tutarak ellerini yakmak zorundaydı; boğazına kadar yere gömülüyor ve saçları tel tel yolunuyordu.

XIX. BÖLÜM

BUDHA'NIN ÇAĞRISI: EBEDİ GERİ DÖNÜŞÜN DEHŞETİNDEN SÖZE DÖKÜLEMEZİN EBEDİ MUTLULUĞUNA

Budha, öğretisini sistemleştirmeye asla yanaşmadı. Yalnızca felsefi sorunlarla ilgili konuşmayı reddetmekle kalmadı, öğretisinin birçok temel noktası, örneğin nirvanaya ulaşan kutsal kişinin yaşayış düzeni hakkında da görüşlerini açıklamadı. Bu suskunluk, çok erken dönemlerden itibaren farklı yorumlara olanak tanıdı ve daha sonra da çeşitli okulların ve mezheplerin ortaya çıkmasına yol açtı.

Budist cemaat, kuruluşundan itibaren, birliğini sağlayan manastır yaşamı kurallarına göre örgütlendi. Öğreti konusunda ise keşişler, ruh-göçüne ve davranışların ödüllendirilmesine, nirvana'ya götüren meditasyon tekniklerine ve "Budha'nın haline" (buna Budhaloji de denir) ilişkin bazı temel fikirleri paylaşıyorlardı. Ayrıca daha Kutlu Kişi zamanında öğretiyi kabul etseler de, dünyadan el etek çekmeyen bir ruhban dışı sempatanlar kitlesi vardı. Bunlar Budha'ya inançları, cemaate karşı cömertlikleriyle "erdemler" kazanıyor, ölüm sonrasında farklı cennetlerden birinde var olma ve bunun ardından daha iyi bir yeniden bedenlenme hakkını elde ediyorlardı. Bu dindarlık türü "halk Budizmi"nin ayırt edici niteliğidir ve yol açtığı mitolojiler, ritüeller, edebi ve sanatsal eserlerle Asya'nın dinsel tarihinde büyük bir öneme sahiptir.

Tartışmayı reddettiği kozmoloji ve antropogoni konusunda, Budha'ya göre dünyanın bir tanrı, bir yaratıcı güç veya kötü ruh tarafından (Gnostiklerin ve Maniheistlerin düşündüğü gibi) yaratılmadığı açıktır. Budha'ya göre, dünya var olmaya devam eder, yani insanların iyi veya kötü davranışlarıyla sürekli yaratılır. Nitekim cehalet ve günahlar artınca, yalnızca insan hayatı kısalmaz, evren de bozulmaya yüz tutar.

Hangi türden olursa olsun spekülasyonlar içine sürüklenmeyi kesin bir biçimde reddeder. ... "Çünkü yararlı değil, çünkü kutsal ve tinsel hayatla ilişkili değil ve dünyadan iğrenmeye, vazgeçmeye, isteklerin sona ermesine, huzura, şeylere derinlemesine nüfuz etmeye, aydınlanmaya, nirvanaya bir katkısı yok!" Ve Budha

Malunkyaputta'ya, kendisinin dört Soylu Gerçek'ten başka bir şey öğretmediğini hatırlatır.

Bu dört Soylu Gerçek, Budha'nın öğretisinin özüdür. ... İlk Gerçek, eziyet veya acıya ilişkindir. ... Budha'ya göre de, her şey acıdır. ... İkinci soylu gerçek, acının kaynağını, istek, iştah veya yeniden bedenlenmeleri belirleyen "susuzluk"ta bulur. ... Üçüncü soylu gerçek, acıdan kurtuluşun iştahların ortadan kaldırılmasında yattığını açıklar. ... Son olarak dördüncü gerçek, acının durdurulmasına giden yolları gösterir.

Budha, Dört Hakikati ifade ederken, önce hastalığa tanı koyan, sonra bunun nedenini keşfeden, daha sonra bu nedenin ortadan kaldırılmasına karar veren ve en sonunda da onu ortadan kaldıracak araçları sunan bir Hint tıp yöntemini uygulamaktadır; varoluş hastalığını iyileştirmenin yollarını belirtir. Bu yöntem, "Orta Yol" adıyla bilinir. ... Orta Yola sekiz aşamalı yol da denir; çünkü: 1) doğru (veya haklı) görüş veya kanı; 2) doğru düşünce; 3) doğru söz; 4) doğru davranış; 5) doğru yaşam biçimi; 6) doğru çaba; 7) doğru dikkat; 8) doğru yoğunlaşmadan oluşur.

Evrensel aşk ve bütün varlıklara duyulan sevgiye dayanan ahlaki tavır aslında, "sekiz aşamalı yol"un üç kuralının (3.-5.), yani doğru söz, doğru davranış, doğru yaşam biçiminin uygulanmasından oluşur. ... Zihinsel disiplin sekiz aşamalı yolun son üç kuralının (6.-8.) uygulanmasıdır: Doğru çaba, dikkat ve yoğunlaşma. ... Bilgelik ise, ilk iki kuralın ürünüdür: Doğru görüş veya kanı, doğru düşünce.

Örneğin doğru söz, yalandan, iftiradan, dedikodudan, her türlü sert, hakaret içeren veya kötü niyetli sözden, son olarak da gevezelikten uzak durulması anlamına gelir. Doğru davranış kuralı, Budistin can almasını, çalmasını, gayrı meşru cinsel ilişkilere girmesini vb yasaklar. Doğru yaşam biçimi başkalarına zararlı meslekleri vb yasaklar.

Budha, acımasız bir çözümlenme uygulayarak, dünyada var olan her şeyin beş kategori, -"küme"- içinde sınıflandırılabilirliğini göstermiştir: 1) "Görünümler" veya duyumsal şeyler kümesi (maddi şeylerin tümünü, duyu organlarını ve algıladıkları nesnelere içerir); 2) duyular (beş duyu organıyla girilen temaslarla ortaya çıkarlar); 3) algılar ve bunların sonucu olan kavramlar (yani tanıyıp öğrenmeye ilişkin -bilişsel- görüngüler); 4) Hem bilinçli hem de bilinçsiz psişik etkinliği de içeren psişik yapılandırmalar; 5) düşünceler, yani duyumsal yetiler ve özellikle de kalpte bulunup duyumsal deneyimleri düzenleyen ruh (manas) tarafından üretilen bilgiler.

Bir diğer meşhur formül, ... "Koşullandırılmış ortak üretim" adıyla bilinen bu formül, on iki etken (uzuv) içerir, bunların birincisi cehalettir. İstemleri üreten cehalettir; istemler de "psişik yapılandırmaları" üretir, bunlar da psişik ve zihinsel görüngüleri koşullandırır ve böylece devam edip gider; arzuya, özellikle de yeni bir varoluş yaratıp, sonunda yaşlanma ve ölümlü sonuçlanan cinsel arzuya kadar uzanır. Esas olarak cehalet, arzu ve varoluş birbirlerine bağımlıdır ve kesintisiz doğumlar, ölümler ve ruh göçleri zincirini açıklamak için yeterlidir.

Vedanta çağından beri arzu ve cehalet, acının ve ruh göçünün başat nedenleri olarak eleştirilmiştir.

Budha birçok kez atman'ın varlığına veya yokluğuna ilişkin soruları yanıtlamayı reddetti. ... "Benliğin' varlığına inanmak, kalıcılık sapkınlığı içine sürüklenmektir; Benliği inkar etmek, ölümlü yok olma sapkınlığına düşmektir."

Eğer Üstat indirgenemez ve yok edilemez bir Benliğin varlığını reddettiye, bunun nedeni atman inancının sonu gelmez metafizik tartışmaları beraberinde getirdiğini ve bunun da entelektüel kibri kıskırttığını bilmesiydi.

Demek ki Budha, nirvananın bu dünyada görünebilir, "zahir," "güncel" veya "bu dünyaya ait" olduğunu öğretmektedir.

Kısacası nirvananın niteliği ne olursa olsun, ona ancak Budha'nın öğrettiği yöntemle yaklaşılabileceği kesindir. ... Kutlu Kişi'nin dinsel dehasıyla geliştirdiği ve yeniden yorumladığı bir Yoga söz konusudur. Keşiş önce, o zamana dek kendiliğinden ve bilinçsizce gerçekleştirdiği bütün davranışların bilincine varabilmek için, sürekli olarak fizyolojik hayatı üzerinde düşünme antrenmanı yapar. Örneğin, uzun uzun nefes alarak, bu uzun soluk alışması da özüne dek kavrar; kısa kısa nefes vererek, onu anlar vb.

Budist gelenek bu teknikleri üç kategori halinde sınıflandırır: "Meditasyonlar" "erişimler"; yoğunlaşmalar". ... İlk meditasyonda (**jhana**), keşiş arzudan uzaklaşarak "sevinç ve mutluluk" duyar, bu duygulara bir zihinsel etkinlik (mantık yürütme ve düşünme) eşlik eder. İkinci **jhana**'da, bu zihinsel etkinliği de dindirmeyi başarır; dolayısıyla iç huzuru, bu yoğunlaşmanın sonucunda ortaya çıkan "sevinç ve mutluluk"la düşüncenin birleşmesini öğrenir. Üçüncü jhana'da, sevinçten uzaklaşır ve tepki vermez, ama tamamen bilinçli bir halde kalır ve üstün mutluluğu bedeninde duyumsar. Son olarak, dördüncü aşamada, mutlak saflık, tepkisizlik ve uyanık düşünce halini elde eder.

Bhikkhu, ... "kurtuluş yolu"nda ilerler. Dört aşama seçilmektedir: 1) "Akıntıya giriş", hatalarından ve kuşkularından kurtulan ve yer yüzünde yalnızca yedi kez yeniden doğacak keşişin ulaştığı aşamadır; 2) "Tek geri dönüş," tutkuyu, kini ve aptallığı yok eden ve artık yalnızca bir kez yeniden doğacak olanın aşamasıdır; 3) "Geri Dönüşü Olmayan" aşamasına, keşiş hatalardan, kuşkulardan ve arzulardan tamamen ve kesin olarak özgürleştiği zaman ulaşır; 4) "Hak Eden", bütün kirlenmelerden ve tutkularından arınmış, doğaüstü bilgiler ve mucizevi güçlerle donatılmış olarak hayatı sona erermez nirvanaya ulaşır.

Vecd halinden çıkınca şöyle haykırır: "Ah nirvana, yıkım, huzur, mükemmel, kurtuluş yolu! Körler mavi ve sarıyı görmüyor diye, gözleri görenlerin de renkleri görmediğini ve renklerin var olmadığını söylemeye hakları yoktur."

Budha'nın tebliğ ettiği bütün gerçekler, Yoga tarzında hayata geçirilmeli, yani üzerinde murakabeye dalınmalı ve "denenmeliydi."

Budha **Digha Nikaya**'da meditasyon halindeki **bhikkhu**'nun çoğalabildiğini, görünmez olabildiğini, katı toprağın içinden geçip, suyun üzerinde yürüyüp, gökte uçabildiğini, veya göksel sesleri duyabildiğini, başkalarının düşüncelerini okuyabildiğini, daha önceki varoluşlarını hatırlayabildiğini açıklar.

Budha, "başlangıç oluşturan, ilk, yeni" bir öğreti yaydığını asla iddia etmez. Birçok kez "kadim yolu," geçmiş zamanların "azizler"inin ve "uyanmış kamil kişiler"inin paylaştığı zaman dışı öğretiyi izlediğini yineler. Bu yaklaşım, çağrısının evrenselliğini ve "ezeli ve ebedi" doğruluğunu vurgulamanın bir diğer biçimiydi.

XX. BÖLÜM

ROMA DİNİ: BAŞLANGICINDAN BAKKHANALIA DAVASINA (y. MÖ 186)

Eski tarihçilere göre, Roma MÖ 754'e doğru kurulmuştu; arkeolojik buluntular bu rivayetin geçerliliğini doğrulamaktadır. ... Roma'nın doğuşu öncesinde yaşanan masalsi olaylar şunları ortaya koymaktadır: 1) Farklı kökenlerden kaçaklar bir araya toplanmış ve 2) birbirinden tamamen ayrı iki budun grubu kaynaşmıştır. Roma halkının çıktığı Latin budunu, yerli neolitik çağ nüfusuyla Alpler'in kuzeyinden aşağı inen Hint-Avrupalı istilacıların karışımının sonucudur.

Romulus ve Remus. Tiber kıyısında sulara {bir beşik içinde} terk edilen ve mucize eseri bir dişi kurt tarafından emzirilen ikizleri bir süre sonra bir çoban bulup evine götürdü ve karısı onları büyüttü. ... İlk uğurlu işareti Remus fark etti: Gökte altı akbaba uçuyordu. Ama Romulus on iki akbaba gördü ve kenti kurma onuru onun oldu.

Terk edilme ve dişi bir yırtıcı hayvan tarafından emzirilme, müstakbel kahramanın geçmesi gereken ilk erginlenme sınavıdır. Bunu ergenlik çağındaki çocuğun yoksul ve kaba saba insanlar arasında, kimliğini bilmeden geçirdiği çiraklık dönemi izler. Gerek "düşman (ikiz) kardeşler," gerekse amcanın (veya dedenin) yok edilmesi izleği de çok yaygındır. ... Başka birçok gelenekte de görüldüğü üzere, aslında bir kentin kuruluşu kozmogoninin yinelenmesini temsil eder.

Komşu kentlerden ailelerin de gelip katıldığı şenlik sırasında, Romulus'un silah arkadaşları genç Sabın kızları üzerine atılıp, onları evlerine sürüklediler. ... Barışıma, birçok Sabının kente yerleşmesine yol açtı.

Rivayetler, Romulus'un ardılları konusunda görüş birliği içindedir. Bunların ilki Numa adında bir Sabindi ve kendini dinsel kurumların örgütlenmesi işine verdi. ... Numa'nın ardılları içinde en meşhuru, altıncı kral Servius Tullius'tu; Roma toplumunun yeniden örgütlenmesi, idari reformlar ve kentin büyütülmesi onun adıyla anıldı.

Kehanet, görülen veya duyulan alametlerin yorumundan oluşuyordu. Yalnızca yargıların ve askeri önderlerin bunları açıklama yetkisi vardı. Ama Romalılar kendilerine alametleri reddetme hakkını tanımıştı. Aynı zamanda falcı olan bir konsül, planlarına engel olabilecek işaretleri görmezden gelebilmek için, kendini kapalı bir tahtrevanda taşıtabiliyordu.

Roma dinseliliğinin toplumsal niteliği, öncelikle de ötekilerle ilişkilere verilen önem, **pietas** terimiyle açık olarak ifade edilmiştir. **Piare** (bir kirlenmeyi, lekeyi, kötüye işaret eden bir alameti silmek, yatıştırmak vb) fiiliyle ilişkilerine karşın, pietas hem ritüellere, hem de insanlar arasındaki doğal (yani kurallara göre düzenlenmiş) ilişkilere titizlikle uyulması anlamına gelir. Bir oğul için Pietas, babasının sözünü dinlemektir; itaatsizlik

canavarca, doğal düzene aykırı bir davranışla eşdeğerlidir ve suçlu, bu kirlenmenin kefarecini kendi ölümüyle ödemelidir. Tanrılara karşı pietas'ın yanı sıra, ait olunan grupların üyelerine, kente ve son olarak da bütün insanlara karşı da pietas vardır. "İnsanların hakkı" (**jus gentium**), yabancılara bile karşı belli görevler belirliyordu. "**Humanitas** kavramı açıkça ortaya çıkınca, bu anlayış Helen felsefesinin de etkisiyle" tam olarak serpilip gelişti. "Humanitas, yalnızca insan türüne aidiyet olgusunun gerçekte bir akrabalık oluşturduğu, bunun tıpkı aynı gens'in veya aynı kentin üyelerini birbirine bağlayan ve dayanışma, dostluk ya da en azından saygı görevleri yaratan akrabalığa benzediği düşüncesidir." XVIII. ve XIX. yüzyılların "insancıl" ideolojileri aslında eski Roma pietas kavramını yeniden ele alıp, kutsallığından uzaklaştırarak geliştirmekten öte bir şey yapmamıştır.

Genius: Kelime anlamı "doğurtan." Paterfamilias'ın doğum gününde ev halkı ailenin genius'una (genius paterfamilias) tapılırdı.

Ölümlerin dünyaya yaptıkları dönemsel ziyaretlerin ardından ritüellerle tekrar yerlerine döndürülmeleri, bütün dünyada çok yaygın bir törendir.

Kendi hayatı karşılığında tanrıların inayetini kazanma amaçlı kurban biçimi. Genellikle Kendi hayatı karşılığında tanrıların inayetini kazanma amaçlı kurban biçimi. Genellikle bir ritüelde general, kendisini ve düşman ordusunu Tellus'a ve Man'lara kurban edeceği andını içerdi.

Roma dininin ayırt edici özelliği, parçalanma ve uzmanlaşma eğilimidir. ... Roma'da her rahibin, her **collegium**'un {topluluğun} veya her **sodalitium**'un {grubun} kendi özgül uzmanlık alanı vardır.

Tapınağında İuno ve Minerva'nın da yer almasına karşın, tek efendi İupiter'dir; dilekler ve adaklar ona yapılır. ... İuno Roma tanrıçalarının en önemlisi, ama aynı zamanda da en şaşırtıcısıdır. ... Minerva ise sanatların ve zanaatkarların koruyucusudur.

Herodotos'un naklettiği rivayete göre, Etrüskler Lydia'lıların soyundandır. Nitekim Lemnos'ta {Limni} bulunan bazı yazıtlar da dilin Asya kökenli olduğunu doğrular gibidir.

Kentlerin yanı başında, nekropolisler -tam anlamıyla ölü kentleri- yükseliyordu. Mezarlar çok zengin biçimde donatılmıştı; erkek mezarlarında silahlar, kadın mezarlarında mücevherler ağırlıktaydı. İnsan kurban ediliyordu; bu adet daha sonra gladyatör dövüşlerini doğurdu. Mezar yazıtlarında ölünün yalnızca ana tarafından akrabalık bağları belirtilmektedir. ... Kesin gibi görünen, Etrüsk toplumunda kadının üstün konumudur. ... Etrüsk kadınları erkeklerin önüne peçesiz çıkıyordu ve mezar fresklerinde şeffaf giysiler içinde, çıplak atletlerin kavgasını çığlıkları ve hareketleriyle desteklerken tasvir edilmişlerdir.

Roma, Yunan tanrılarıyla daha MÖ VI. yüzyılda, Etrüsk egemenliği altında tanışmıştı.

MÖ IV. yüzyılın ilk çeyreğinde Kelt istilası Helenizmle ilişkileri koparmıştı. ... Roma öylesine kökten yıkıldı ki... kentin yakılıp yıkılması Romalıların tarihsel yazgılarına

duydıkları güveni sarstı. Roma ve İtalya, ancak Sentinum zaferinin ardından (MÖ 295), Galya egemenliğinden kurtuldu. ... MÖ III. yüzyılın sonuna doğru, Roma İtalya'nın en büyük gücüydü. ... Tarihsel olayları epifaniler olarak algılayan bir halk için, askeri zaferler veya felaketler dinsel anlamlar yüklüydü.

Kısa bir süre sonra İkinci Kartaca Savaşı Roma devletinin varlığını tehdit eder hale gelince, dinde derinlemesine bir dönüşüm yaşandı. Roma, köken ayrımı yapmaksızın, bütün tanrılara başvurdu. Haruspeksler ve Sibylla Kitapları, askeri felaketlerin nedenlerini çeşitli ritüel kusurlarında buluyordu. ... Senato, selamete erdirici önlemler aldı: Kurbanlar, kutsal su ile arınmalar, alışılmamış törenler ve ayin alayları, hatta insan kurbanları. ... Roma'da Sibylla Kitapları insan kurbanlar verilmesini buyurdu: İki Yunan ve iki Galyalı diri diri gömüldü.

Son olarak Roma, MÖ 205-204'te Hannibal'e karşı kazanılan zaferin arifesinde ... ilk Asya tanrısını, Pessinus'un Ulu Ana'sı Kybele'yi kabul etti. Bir Roma filosu, tanrıçayı simgeleyen meşhur kara taşı Pergamon'dan ,Roma'ya taşıdı. ... Roma yurttaşlarının Kybele'ye Anadolu ritüeli uyarınca sungular vermesi yasaklandı.

Ama Kybele'nin varlığının arkası gelmedi. ... İkinci Kartaca Savaşı'nın korkunç acıları ve dehşetinden sonra, Asya tanrıları Roma'yı çok daha fazla çekiyordu kuşkusuz. ... Bu iki savaşın ve sonunda kazanılan parlak zaferin sonuçlarından sakınılamadı. Bir yandan İtalya'nın her bölgesinden gelen önemli sayıda sığınmacı ve yabancı köleler Roma'ya yığıldı. Diğer yandan nüfusun bazı kesimleri geleneksel dinden giderek kopty.

Praetor: Önceleri ordunun komutasını elinde tutan, ancak sonradan yasal meselelerle hatta bayramlarla uğraşmaya başlayan üst düzey yargıç

Patriciuslar: Belirli Roma ailelerinden gelen ayrıcalıklı vatandaşlar. Bunların çoğu senatör ve toprak sahibiydi.

Soruşturmada gösterilen hız ve katı tutum, cezanın ağırlığı (bütün ülkede birkaç bin idam) davanın siyasi niteliğini gösteriyor. ... Bakkha tapımı kuşkusuz tamamen yok edilmedi; ama Romalı yurttaşların bu tapıma katılması yasaklandı. ... Bütün bu panik önlemleri, Senato'nun kendi denetimi dışında kalan dinsel cemiyetlerden ne kadar kuşkulandığını gösteriyor.

XXI. BÖLÜM

KELTLER, CERMENLER, TRAKLAR VE GETLER

Keltlerin Avrupa'nın eski tarihi içindeki etkisi kendini en az iki yüzyıl boyunca, yani MÖ V. yüzyılda Kuzey İtalya'nın fethinden (Roma MÖ 390'da kuşatıldı) MÖ 279'da Delphoi'deki Apollon tapınağının yağmalanmasına kadar, hissettirdi. Kısa bir süre sonra, Keltlerin tarihsel yazgısı mühürlendi: Cermen kabilelerinin genişlemesiyle Roma'nın baskısı arasında kalan Keltlerin gücü sürekli geriledi.

Ön-Keltler büyük olasılıkla, Orta Avrupa'da MÖ 1300-700 arasında gelişen ve "Küp Tarlası" denen kültürün yaratıcılarıydı. Köylerde yaşıyor, tarım yapıyor, tunç kullanıyor ve ölülerini yakıyorlardı.

Farklı tür de sunguların iki ila üç metre derinliğindeki ritüel çukurlarına bırakıldığı biliniyor. Bu ritüel çukurları, tıpkı Yunanların **bothros**'u veya Romalıların **mundus**'u gibi, yeraltı dünyasının tanrılarıyla iletişimi sağlıyordu. MÖ II. bin yıldan itibaren bulgularan bu tür kuyuların içi, bazen zengin bezemelerle kaplı tören kazanlarına yığılmış altın ve gümüş eşyalarla dolu oluyordu.

Kafatası tapımının ya kovukların içine yerleştirilmiş veya tapınakların duvarları içine sokulmuş kafatasları, taştan yontulmuş kafalar, kaynak suları içine batırılmış sayısız ahşap tasvir gün ışığına çıkarılmıştır. ... Kilisenin yasaklarına aldırmadan, "kesik baş"ın yüceltilmesi ortaçağ efsaneleriyle İngiliz ve İrlanda folklorunda önemli bir rol oynar. Kesinlikle kökleri tarih öncesine uzanan ve birçok Asya kültüründe XI X. yüzyıla kadar yaşayan bir tapım söz konusudur.

Eski İrlanda yasaları, kolay ezberlenmeleri için manzum yazılmıştı. ... Hint-Kelt koşutluğundan başka örnekler de verelim: Hukuksal bir talebi güçlendirme yolu olarak başvuru olan oruç, ...

Yazıya getirilmiş ritüel yasak yüzünden, elimizde kıta Keltlerinin dinine ilişkin olarak bir yerlinin kaleminden çıkmış hiçbir metin bulunmuyor. ... Buna karşılık İskoçya, Galler ve özellikle de İrlanda'da yoğunlaşmış ada Keltleri zengin bir destan edebiyatı yaratmıştır.

Geyik boynuzlarının dönemsel yenilenmesi yüzünden, sürekli yaratılış ve renovatio {yenilenme} simgelerinden biridir. ... Ayrıca en bilinen bereket simgelerinden olduğu gibi, cenaze hayvanı ve ölülerin kılavuzuydu; özellikle kralların ve kahramanların gözde avıydı: Onun avlanarak öldürülmesi, kahramanların trajik ölümleriyle simgesel açıdan uyumluydu.

Kral, uyruklarının gözleri önünde beyaz bir kısrakla çiftleşir, at daha sonra öldürülüp pişirilir, eti kral ve adamları arasında paylaşılır. Başka bir ifadeyle egemenlik, kralla at biçimli bir Yeryüzü Ana arasındaki **hieros gamos**'la kazanılır.

Keltler insan da kurban ediyordu ve **Posidonius**'un verdiği -Sicilyalı Diodoros'un ve Strabon'un da kullandığı- bilgilere göre, bu tür kurbanı çeşitli biçimlerde yapıyorlardı: Kurban bir kılıç darbesiyle öldürülüyor (ve can çekişen bedenin çırpınışlarına ve yere düşüşüne göre gelecek hakkında kehanette bulunuluyordu) veya oklarla delik deşik ediliyor ya da kazığa oturtuluyordu. ... Ama geleneksel toplumların hepsinde insan kurban edilmesinin çok güçlü ve karmaşık bir kozmolojik ve eskatolojik simgeselliği vardı; bu da onun eski Cermenlerde, Get-Daçyalılarda, Keltlerde ve Romalılarda (Romalılar bu tür kurbanı ancak MÖ 97'de yasaklamıştır) sürüp gitmesini açıklar. Bu kanlı ritüel, onu uygulayan halkların entelektüel geriliğini veya tinsel yoksulluğunu asla göstermez. Bir tek örnek verecek olursak: Dinler tarihinde bilinen en tutarlı ve üst düzey teolojilerden birini geliştirmiş Borneo'nun **Ngadju Dayak**'ları kelle avcısıydı (tıpkı Keltler gibi) ve insan kurban ediyordular.

İnsan biçimli bir varlığın öldürülmesine ve parçalanmasına dayanan kozmogoni, **Tiamat**, **Puruşa** ve **P'an-ku** mitlerini hatırlatmaktadır. Demek ki dünyanın yaratılması kanlı bir kurban töreninin sonucudur; bu çok yaygın ve arkaik dinsel düşünce gerek

Cermenlerde, gerekse diğer halklarda, insan kurban edilmesinin gerekçesini oluşturmaktadır. ... **Ymir** çift cinsiyetliydi: Tek başına bir insan çifti dünyaya getirmişti. Çift cinsiyetlilik, bilindiği üzere, bütünlüğün en mükemmel ifadesini oluşturur.

Odin-Votan tanrıların en önemlisi, onların babası ve egemenidir. Onun Varuna ile benzerlikleri öne çıkarılmıştır: Her ikisi de sözcüğün tam anlamıyla egemen tanrılar ve büyüünün efendileridir; rakiplerini "bağlar" ve felç ederler; insan kurbanlara bayılırlar.

Odin-Votan, Varuna'dan farklı olarak, bir savaş tanrısıdır: Çünkü, Dumezil'in yazdığı gibi, "Cermenlerin ideolojisinde ve uygu lamasında savaş her şeyi işgal etmiş, her şeyi renklendirmiştir."

Bir erginlenme dövüşünün ardından **berserkr** olunuyordu. ... Aday bu sınavlar içinde bir yırtıcı hayvanın varoluş tarzını sahiplenirdi; yırtıcı bir etobur gibi davrandıkça ürkütücü bir savaşçı olurdu. Ritüelle bir kurt postu giyerek edinilen kurt adamlık inançları ortaçağda büyük bir yaygınlık kazanır ve kuzey bölgelerde XIX. yüzyıla dek süregelir.

Cermenlerin dini, Avrupa'nın en karmaşık ve en özgün dinlerinden biriydi. En dikkat çekici yönü, Akdeniz, Doğu veya Kuzey Asya kökenli çok sayıda yabancı dinsel düşünce ve tekniği özümseyerek Hint-Avrupa mirasını yenileme ve zenginleştirme yetisidir.

Trakların etnogenesi Dinyester, Kuzey Karpatlar ve Balkanlar arasında kalan oldukça geniş bir bölgede gerçekleşmiştir. ... MÖ V. yüzyılda yazan Herodotos, Trakların, Hintlilerden sonra en kalabalık halk olduğunu belirtiyordu. Ama onların siyasi tarihte oynadıkları rolden bir iz kalmamıştır geriye. Yaklaşık olarak MÖ 429'da Makedonya'ya saldırabilecek kadar güçlü Odrysis Krallığı (Meriç vadisinde), bir yüzyıl sonra II. Philippos döneminde özerkliğini yitirdi.

Herodotos'a göre Traklar Ares, Dionysos ve Artemis'e tapıyor, bununla birlikte kralları en büyük saygıyı ataları saydıkları Herrnes'e gösteriyordu. ... Traklar savaşçılık yetenekleri ve ölümü umursamamalarıyla ün yapmıştı.

Törenler geceleri dağlarda, meşalelerin ışığında yapılıyordu; vahşi bir müzik (tunç kazanlardan, zillerden ve flütlerden çıkan sesler) inananları sevinç çılgınlıkları atıp, dönüp duran bir halka biçiminde çılgınca dans etmeye teşvik ediyordu. ... Doruk noktasına "kutsal çılgınlığa" ulaştıklarında kurban töreni için seçilmiş hayvanları yakalayıp paramparça ediyor, etlerini çiğ çiğ yiyorlardı.

Yunanistan'da, Orpheusçuluk adıyla bilinen dinsel anlayışlar ve uygulamalar benzer çevrelerde gelişmiştir. Bedenden ayrılan ruhun ölümsüzlüğüne inanç ve üstün mutluluğa erişeceğinin kesinliği, bazı Trak kabilelerinde ölümün hastalıklı denebilecek kertede yüceltilmesine ve varoluşun değerini yitirmesine yol açmıştır. ... Birçok antik yazar, Trakların savaşta sıra dışı cesaretini eskatolojik inançlarıyla açıklıyordu. ... "ölmek onların gözünde güzel bir şeydi." Rumenlerin ve Güneydoğu Avrupa halklarının bazı folklorik yaratımlarında ölüme verilen bu dinsel değer fark edilmektedir.

Aynı tarihçi, Getlerin "Trakların en yiğit ve en doğru halkı" olduğunu açıklar. Herodotos, "kendilerinin ölümlü olduklarına inanmazlar" diye devam eder ve ... şunu ekler: "Şimşeğe ve yıldırıma karşı gökyüzüne ok atıp kendi tanrılarının gözünü korkutmaya kalkışan Traklar bunlardır, zira orada kendilerinininkinden başka bir tanrının bulunabileceğine inanmazlar."

Her dört yılda bir tanrıya dileklerini iletmekle görevli bir haberci seçip gönderirler. Birkaç adam ellerinde üç küçük mızrak tutar, kura ile seçilen ise havaya atılır; yere düşerken mızrakların sivri uçları bedenine saplanır.

XXII. BÖLÜM

ORPHEUS, PYTHAGORAS VE YENİ ESKATOLOJİ

Orpheus tam bir erginlenme kurucusu olarak tanıtılmıştır. ... Orpheus'un kurduğu varsayılan erginlenmenin özünü bilmiyoruz. Yalnızca hazırlık aşamaları biliniyor: vejetaryenlik, çilecilik, arınma, dinsel eğitim. Teolojik ön kabulleri de biliniyor: ruh göçü ve dolayısıyla aklın ölümsüzlüğü.

Dinler tarihinde oldukça sık rastlanan bir olaydır bu: Her çileci, gnostik ve soteriyolojik hareket, sayısız sözde-biçime ve kimi zaman çocukça erginlenme ritüellerine yol açar. ... Özellikle ölüm sonrası kurtuluş sağlayan bir gizli bilginin vahyedilmiş ve erginleyici niteliği üzerinde çok durulursa, taklitler de çoğalır. Örneğin masonluk ortaya çıktıktan sonra veya "Gülhaçlıların gizemi"yle ilintili olarak Batı Avrupa'da boy veren sayısız erginlemeyi ve gizli cemiyeti düşünün.

Etle beslenmeyi reddeden Orpheusçular (ve Pythagorasçılar) resmi tapımda zorunlu olan kanlı kurbanlardan da uzak duruyordu.

Birçok ölüm mitolojisi ve coğrafyasında, gerek altın levhalarda taslağı çizilen manzara ve güzergahın -kaynak ve servi, sağdaki yol- gerekse "ölünün susuzluğu"nun koşutlarına rastlanmaktadır.

Orpheus ve Pythagoras efsaneleri arasında açık benzerlikler bulunduğu kuşku yoktur, sahip oldukları ünler arasındaki koşutluk da tartışılmaz. Tarihsel bir kişilik ve özellikle de tam bir tanrısal adam örneği olan Pythagoras, tıpkı mucizevi "erginlenme kurucusu" gibi, görkemli bir arkaik unsurlar sentezinin (bazıları da "şamancıl" niteliktedir) yanı sıra, züht ve tefekkür tekniklerine gözü pek bir biçimde yeni değerler yüklenmesiyle ayırt edilmektedir.

Efsanevi yaşam öykülerinin arasındaki benzerliklere, Orpheusçuların ve Pythagorasçuların öğretisi ve uygulamaları arasındaki benzerlikler de eklenmektedir: Ölümsüzlük ve ruh göçü inancı, ruhun Hades'te cezalandırılması ve en sonunda gökyüzüne geri dönmesi, vejetaryenlik, arınmalara verilen önem, çilecilik. ... İki dinsel hareket koşut bir biçimde, aynı Zeitgeist'in ifadeleri olarak gelişmiştir. Şu farkla ki, Pythagorasçı mezhep, kurucusunun yönetimi altında kapalı, batını türde bir cemiyet olarak örgütlenmekle kalmamış, Pythagorasçılar "eksiksiz bir eğitim" sistemi de geliştirmiştir. Üstelik etkin siyaseti de küçük görmeyen Pythagorasçılar, Güney İtalya'nın birçok kentinde iktidarı bir süre ellerinde tutmuştur.

Ama Pythagoras'ın asıl başarısı, her şeyi kapsayıcı yapıda bütüncül bir bilimin temellerini atmasıdır. Bu yapı içinde, bilimsel bilgi bir dizi ahlaki, metafizik ve dinsel ilkeyle bütünleştirilmişti ve bunlara çeşitli "beden teknikleri" eşlik ediyordu. Özetle bilginin hem gnoseolojik, hem varoluşsal, hem de kurtarıcı bir işlevi vardı.

Bazı yazarlar Orpheusçu hareketi bir tür "kilise" veya Pythagorasçılarınkine benzetilebilecek bir mezhep olarak görme eğilimindedir. Oysa Orpheusçuluğun bir "kilise" veya mysteria'lı dinleri andıran gizli bir örgüt oluşturduğu pek inandırıcı gelmemektedir. Ayırt edici nitelikleri -bir halk hareketi olması, ama seçkinleri de yanına çekmesi, erginlenme ritüelleri içermesi ve kitaplara sahip olması- onu daha çok Hint Tantracılığına ve yeni-Taoculuğa yaklaştırmaktadır. Bu dinsel hareketler de "kilise" oluşturmaz, ama koşut gelenekleri temsil eden, kimisi efsaneleşmiş bir dizi üstat sayesinde ün kazanmış "okullar" içerirler ve çok geniş bir külliyata sahiptirler.

Bu grupların üyeleri bazı meslek sırlarını kıskançlıkla korurdu (bunlar, metalurjist ve demirci, otacı, kahin, erginleyici vb mesleklerdendi). Orpheusçuluktaki tek farklılık, madde üzerindeki egemenliği sürdüren farklı tekniklerle ilişkili meslek sırlarının yerini, ruhun ölümden sonraki yazgısına ilişkin sırların almasıydı.

Orpheusçuluğun saygınlığı Med savaşlarından sonra gerilese de, ana düşünceleri - dualizm, insanın ölümsüzlüğü, dolayısıyla tanrısallığı, eskatoloji- özellikle Platon'un getirdiği yorumla Yunan düşün hayatını meşgul etmeyi sürdürdü.

A. N. Whitehead'in meşhur formülüne göre, Batı felsefesinin tarihi sonuçta Platon felsefesine düşülmüş bir dizi dipnottan ibarettir. Geç antikçağ, özellikle IV. yüzyıldan itibaren Hıristiyan teolojisi, İsmailiye batınlılığı, İtalyan Rönesansı farklı farklı biçimlerde de olsa, Platoncu dinsel görüşten etkilenmiştir. Platon'un ilk ve en kalıcı vasfının dinsel değil siyasi nitelikte olması ise, bu olguyu daha da anlamlı kılmaktadır. Gerçekten de Platon adalet ve uyum yasalarına göre örgütlenmiş ideal siteyi kurma özlemini taşıyordu; bu sitenin her sakini belirli ve özgül bir işlevi yerine getirmeliydi. ... Mutlak ve değişmez bir ilkenin varlığını reddeden sofistler, nesnel bilgi olasılığına örtülü biçimde karşı çıkıyordu. ... Platon hocasının öğretisini tamamlamaya çalıştı ve bilginin geçerliliğini bilimsel olarak temellendirebilmek için, matematik öğrenimi aldı. Pythagorasçı evrensel birlik, kozmosun değişmeyen düzeni ve hem gezegenlerin hareketini, hem de müzikal skalayı düzenleyen armoni anlayışı onu büyüledi. ... Nesnel bilgi -önceden mevcut ve ezeli ve ebedi modellere dayandığına göre- mümkündü.

Konumuz açısından, Platon'un kimi zaman yaşadığımız dünyanın modeli olarak idealer dünyasından -dünyamızdaki maddi nesnelere ellerinden geldiğince ideaları taklit etmektedir- söz etmesi, kimi zaman ise duyuşsal gerçeklikler dünyasının idealer dünyasının "parçası olduğunu" açıklaması önemli değildir. Ama bu ezeli ve ebedi modeller evreni postulatı bir kez gereğince ortaya konduktan sonra, insanların ideaları neyi ne zaman ve nasıl başardıklarını açıklamak gerekiyordu. Platon bu sorunu çözümler için ruhun yazgısına ilişkin bazı Orpheusçu ve Pythagorasçı öğretileri sahiplendi. Gerçi daha önce Sokrates de tek bilgi kaynağı olan ruhun paha biçilmez değeri üzerinde durmuştu. Sokrates, ruhun "dumana benzediği" konusunda Homeros tarafından da onaylanmış geleneksel kanıya karşı çıkarak, ruhu tedavi etmenin

gerekliliğini vurgulamıştı. Platon çok daha ileri gider: Ona göre, en değerli şey -hayat değil- ruhtur; çünkü idealle ezeli ve ebedi dünyaya aittir. Demek ki Platon, Orpheusçu-Pythagorasçı gelenekten, ruh göçü ve yeniden hatırlama öğretisini, kendi sistemine uygun bir hale getirerek almıştır.

Platon'a göre bilmek, sonuçta, kendini yeniden hatırlamak anlamına gelir. Ruh, yeryüzündeki iki varoluşu arasında, ideaları seyreder: Saf ve mükemmel bilgiyi paylaşır. Ama ruh yeniden bedenlendiğinde Lethe pınarından su içer ve ideaların doğrudan seyri yoluyla elde edilen bilgiyi unuttur. Ama bu bilgi bedenlenmiş insan da gizli olarak bulunmaktadır ve felsefi çalışma sayesinde güncelleştirilebilir. Fiziksel nesnelere ruhun kendi içine kapanmasına ve bir tür "geri dönüş" yoluyla dünya dışındaki varoluşunda sahip olduğu ilk bilgiyi yeniden bulup edinmesine yardımcı olur. Dolayısıyla ölüm, ruhun bedenlenmesi yoluyla dönemselsel olarak yitirilen ilk ve mükemmel hale geri dönüştür.

Felsefe, ruha bir kez bedenden kurtulduktan sonra nasıl sürekli olarak idealar dünyasında kalabileceğini, yani yeni bir bedenlenmeden, nasıl kaçınabileceğini öğrettiği ölçüde bir "ölüm hazırlığı"dır.

Ruhun Ölümsüzlüğünü ve yeryüzünde bedenlenmek üzere sürekli geri döndüğünü ilk öne süren MÖ VI. yüzyılda Syra'lı Pherekydes olmuştu. ... Pherekydes'in zamanında bu inanç yalnızca Hindistan'da açıkça dile getirilmişti. Mısırlılar ruhu ölümsüz kabul ediyor ve çeşitli hayvan suretlere girebileceğine inanıyordu, ama onlarda genel bir ruh göçü kuramının hiçbir izine rastlanmaz. Getler de "kendini ölümsüz kılma"nın olabirliğine inanıyor, ama beden değiştirmeyi bilmiyorlardı.

Ruh göçü ve beden değiştirme öğretisini, Orpheusçuluk ve özellikle de Pythagoras, onun öğrencileri ve çağdaşı Empedokles hem yaygınlaştırmış hem de sistemleştirmiştir.

Platon başyapıtı Şölen'de iki mitsel motif, kozmogoniyle ilgili Eros ve özellikle de küre biçimli, çift cinsiyetli bir varlık olarak tasarımılanan ilk insan üzerinde uzun uzun durmaktan geri kalmaz.

Erdişi mitinin mesajı ortadadır: İnsan, mükemmelliği hiç çatlağı bulunmayan bir birlik olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte Platon ona yeni bir anlam ekler: İnsan biçimlinin küresel biçimi ve hareketlerinin gök cisimlerine benzerliği; zaten bu ilk varlık da gökten inmiştir.

Gorgias'ta (493) ilk kez eskatolojik bir mite rastlanır; beden ruhun mezarıdır.

Phaidros'ta eskatolojik görüş doruk noktasına ulaşır: Ruhun yazgısı ilk kez bu eserde göklerin hareketleriyle uyumlu hale sokulmuştur. ... Platon'da gemlemenin güçlüğü iki at arasındaki uzlaşmaz çelişkiden kaynaklanmaktadır. Ruhun kanatlarına gelince, insan bu dünyanın güzelliğini seyre daldığında ve hakiki Güzelliği düşünmeye koyulduğunda çıkmaya başlar. Erginlenme ardından kanatların çıkmasına Çin'de, Taocularda ve Avustralya otacılarının gizli geleneklerinde rastlanır. Bu imge ruhun, kuşa veya kelebeğe benzetilebilecek, uçucu bir tinsel töz olarak anlaşılmasıyla uyumludur. "Uçuş"

zekayı, gizli şeylerin veya metafizik gerçeklerin anlaşılmasını simgeler. ... Platon, arkaik ontoloji adı verilebilecek olguyu "yeniden keşfedip" geliştirmektedir: idealar kuramı, geleneksel maneviyata özgü mükemmel ilk örnekler öğretisinin uzantısıdır.

Daha sonra "yıldızların ölümsüzlüğü" kuramını Platon'un öğrencileri tamamlar. Bu Platoncu yüce sentez, içine kattığı Orpheusçu ve Pythagorasçı unsurların da o güne dek tanıdıkları en geniş yayılıma kavuşmasını sağlayacaktır. İçinde Babil katkılarının da ayırt edildiği bu öğreti (yıldızların tanrısallığı), Helenistik çağdan itibaren egemen olacaktır.

MÖ 323 yılının 13 Haziran günü İskender daha 33 yaşına girmeden Babil'de öldüğünde, krallığı Mısır'dan Pencap'a kadar uzanıyordu. ... İskender, tüm dehasına ve kendisini çevreleyen yarı-tanrısıl haleye karşın -çünkü Zeus-Ammon'un oğlu kabul ediliyordu- Bias'ta gücünün sınırlarını öğrendi. Nehri geçmeyi ve Hindistan'a doğru ilerlemeyi reddeden ordu ayaklandı ve "dünyanın efendisi" onlara boyun eğmek zorunda kaldı. Uğradığı en büyük bozgun bu oldu ve Asya'yı "dış okyanusa" varıncaya dek fethetmeyi hedefleyen mucizevi tasarısı da böylece sona erdi.

İskender'in seferleri hangi bakış açısından değerlendirilirse değerlendirilsin, derin ve geri dönülmez sonuçlara yol açtıkları konusunda herkes görüş birliği içindedir. İskender'den sonra dünyanın tarihsel görünümü kökten değişmiştir. Daha önceki siyasi ve dinsel yapılar -kent devletler ve onların kültürel kurumları, dünyanın merkezi ve mükemmel ilk örnekler hazinesi olarak, polis, Yunanlarla "barbarlar" arasında yok olmaz bir farklılığın kesin doğruluğundan hareketle geliştirilmiş antropogoni- bütün bu yapılar yıkılır. Onların yerine yavaş yavaş **oikumene** {ökümen} kavramı, kozmopolit ve "evrenselci" eğilimler öne çıkar. Tüm dirençlere karşın, insan türünün temeldeki birliğinin keşfi kaçınılmazdı.

İskender'in hocası Aristoteles; kölelerin doğaları gereği köle ve "barbarlar"ın **naturaliter** köleler olduğunu savunuyordu. ... İskender barış için dua etti ve imparatorluğundaki bütün halklarının birlikte uyum içinde, yürek ve ruh birliği içinde yaşayabilmesini diledi.

Aristoteles -kuşkusuz İskender'i düşünerek- Üstün Hükümdar geldiğinde, onun insanların arasında bir tanrı olacağını yazıyordu. Her ne olursa olsun İskender'in Asya ve Mısır'daki ardılları tanrılaştırılmayı hiç duraksamadan kabullenecektir.

Imperium Romanum'un kurulması aynı zamanda Helenistik uygarlığın sonuna işaret etti.

Eğitim -her zaman bir felsefe üzerine kuruluydu- neredeyse dinsel nitelikte bir saygı gördü. Tarihte hiçbir zaman eğitimin, hem bir toplumsal yükselme yolu, hem de tinsel mükemmelleşme aracı olarak bu kadar peşinde koşulmamıştı.

Bireyi yurttaşlığa ve dine dair hatırlanamayacak kadar eski zamanlara uzanan dayanışma ağlarından kurtarmıştı; buna karşılık bu kurtuluş, gizemi ve uçsuz bucaksızlığı içinde dehşet uyandıran bir Kozmos içinde yalnızlığını ve yabancılaşmasını ortaya çıkarıyordu. Stoacılar, kent ile evren arasındaki benzeşmeyi göstererek, bireyi

desteklemeye uğraşıyordu. Daha önce, İskender'in çağdaşı olan **Diogenes**, kendisinin bir "kozmpolites," bir "dünya yurttaşı" olduğunu açıklamıştı (başka bir ifadeyle, Diogenes kendini hiçbir kentin, hiçbir ülkenin yurttaşı olarak görmüyordu). Ama bütün insanların toplumsal kökenleri ve coğrafi konumları ne olursa olsun **kozmpolitai** -aynı sitenin, kozmosun yurttaşları- olduğu düşüncesini yaygınlaştıranlar Stoacılar. "Zenon, ilk eserlerinden olan Devlet'inde, o zamandan beri insanın aklından hiç çıkmayan göz kamaştırıcı bir umut sunuyordu; artık ayrı devletlere bölünmeyecek, tek bir tanrısal yasaya tabi, herkesin yurttaş ve birbirlerinin uzuvları olduğu tek bir büyük Kentin, insan yapısı yasalarla değil kendi gönünü katılımlarıyla, rızalarıyla veya Zenon'un ifadesiyle, Aşk'la bir araya geleceği bir dünyanın düşünüyordu.

Epikuros da "kozmpolitizm"i yayıyordu, ama onun başlıca amacı bireyin mutluluğuydu. Tanrıların varlığını kabul ediyordu. Bununla birlikte bu tanrıların ne kozmosla, ne de insanlarla hiçbir ilgileri yoktu. Dünya, tamamen mekanik bir biçimde, bir yaratıcısı ve bir amacı olmadan varolmuş bir makineydi.

Stoacılığın kurucusu, sistemini Epikuros'un sisteminin karşıtı olarak şekillendirdi. ... Bilge kişi de ruhunun en derin yerinde kozmosu canlandıran ve yöneten aynı Logos'un bulunduğunu keşfeder (en eski Upanişadlar'ı hatırlatan bir anlayış). Demek ki kozmos, içinde akıl bulunduğu için, anlaşılabilir ve insanı kabul eden bir olgudur. İnsan bilgeliği kullanarak tanrısal olanla özdeşleşir ve kendi yazgısını özgürce üstlenir.

Gerçi dünya ve insan varoluşu önceden kesin olarak belirlenmiş bir plana göre gelişmektedir; ama bilge kişi, yalnızca erdemli olması ve görevlerini yerine getirerek, kısacası tanrısal iradeyi gerçekleştirerek özgürlüğünü kanıtlar ve determinizmi aşar. Özgürlük ruhun dokunulmazlığının keşfiyle eşdeğerlidir. Ruh, dünyaya ve başkalarına karşı dokunulmazdır; insan ancak kendine zarar verebilir. Ruhun bu şekilde yüceltilmesi aynı zamanda insanların temelde eşit olduğunun beyanıdır. Ama özgürlüğe kavuşmak için duygulardan kurtulmak ve her şeyden "beden, mülk, şan, kitaplar, erkler" vazgeçmek gerekir; çünkü insan "arzuladığı her şeyin kölesidir," insan "ötekilerin kölesidir." Mülkler ve arzular = kölelik denklemi, Hint öğretilerini, özellikle de Yoga ve Budizmi akla getirmektedir. Aynı şekilde Epiktetos'un Tanrıya seslenirken, "aynı akli paylaşıyorum. Ben seninle eşitim!" diye haykırması, sayısız Hint koşutunu çağrıştırmaktadır.

XXIII. BÖLÜM MAHAKASYAPA'DAN NAGARCUNA'YA BUDİZM TARİHİ

Budha'nın ardılı olamazdı. Yasayı (**dharma**) açıklamış ve cemaati (**samgha**) kurmuştu.

Ama uyuşmazlıklar ağırlaşarak sürdü ve MÖ IV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde farklı "mezhepler" ortaya çıkmış gibiydi. ... Cemaatler hızla Mahadeva'nın yandaşları ve karşıtları olarak ikiye bölündü.

Bölünmeyi izleyen yirmi beş yıl boyunca Hindistan'ın geleceği açısından benzersiz bir öneme sahip iki olay yaşandı. İlki, Büyük İskender'in istilasıydı; bu istila, bundan böyle Helenistik etkilere açık hale gelen Hindistan açısından belirleyici sonuçlara yol açtı. ...

İkinci kayda değer olay Çandragupta (MÖ 320-296) tarafından Maurya hanedanının kurulmasıydı.

Budizm tarihinin büyük olayı Asoka'nın bu dini kabul etmesiydi (MÖ 274'ten 236'ya veya bir başka hesaba göre MÖ 268'den 234'e kadar hüküm sürmüştü). ... Babası Kral Bindusara'nın ölmek üzere olduğu anlaşılınca kardeşini öldürmüş ve iktidarı ele geçirmişti. ... Kalingalara karşı kazandığı zaferden üç yıl sonra Budist oldu. Yeni dinini açıkça ilan etti. ... Asoka, Budha'ya olan derin bağlılığına karşın, büyük bir hoşgörü sergiledi. İmparatorluğundaki diğer dinlere karşı cömertçe davrandı.

Budist düşüncenin atılımının ve yaratıcılığının kaynağını başka yerde aramak gerekir. ... Önce "spekülasyoncular"la "yoginler" arasındaki gerilim dikkate alınmalıdır; bu gerilim her iki tarafta da hatırı sayılır bir yorum ve öğretinin derinleştirilmesi çalışmasına yol açmıştır. Sonra din kurallarını içeren metinlerdeki kuramsal nitelikteki uyumsuzluklar, hatta çelişkiler önemlidir; bunlar müritleri sürekli olarak kaynağa, yani Üstad'ın öğretisinin temel ilkelerine dönmek zorunda bırakıyordu. Bu eski metinleri yorumlama çabası, düşünceye hatırı sayılır bir zenginleşme getirdi. "Fikir ayrılıkları" ve "mezhepler" aslında Üstad'ın öğretisinin bir "ortodoksluk" içinde son noktasına ulaştırılamayacağını veya skolastik bir anlayış içinde katı bir çerçeveye sokulamayacağını kanıtıydı.

Bütün diğer Hint dinsel hareketleri gibi, Budizmin de, Budist olmayan değerleri sürekli özümseyip kendi içine katması anlamında, "bağdaştırmacı" olduğunu hatırlatmak gerek.

Bodhisattva, başkalarının kurtuluşunu kolaylaştırmak için kendi kurtuluşunu sonsuza dek erteleyen, iyi niyet ve merhamet örneği bir kişiliktir. ... Özlenen artık nirvana değil, Budha olma halidir.

Gerçekten de bodhisattva ve onun hikmetini göstermesi için yalnızca iki şeyin gerekli olduğu söylenmektedir: "varlıkları hiçbir zaman terk etmemek ve aslında her şeyin boş olduğunu görmek. ... Evrensel boşluk öğretisi, gerçeklik evrenini boşaltarak dünyadan kopuşu kolaylaştırmakta ve benliğin silinmesine -Budha Sakyamlini ve eski Budizmin birinci amacına- giden yolu açmaktadır.

Sonunda MÖ 77'de kopuş kaçınılmaz bir hal aldı ve cemaat ikiye bölündü: Svetambara, "beyaz giyinenler" ve Digambara, "boşluğu giyinenler." İkinci grup, tam çıplaklığa uymayanların nihai kurtuluşa erişemeyeceğini savunuyordu (dolayısıyla kadınların da tam kurtuluşa erişemeyeceklerine inanıyordu).

Aynı zamanda bir soteriyoloji olan öğretisi, Caynacılığın "Üç Mücevheri"nde yoğunlaşmıştır: Doğru Görme, Doğru Bilgi, Doğru Davranış. ... Dört tür "Doğru Görme" ayırt edilir: Birincisi yalnızca görseldir, sonuncusu ise aşkın ve sınırsız bir algılamadır. Beş "Doğru Bilgi" türünü çözümleyeceğiz. Cayn: "bakış açısı öğretisi" ve "olabilirlik öğretisi". Birincisi her şey hakkında birbirini tamamlayan birçok beyanda bulunulabileceğini savunur. Belli bir bakış açısından doğru olan bir ifade, olguya başka bir perspektiften bakıldığında doğruluğunu yitirir, ama ifadelerin bütünüyle uyumu bozulmaz. "Olabilirlik" öğretisi göreliliği veya gerçekliğin çokanlamlılığını gündeme

getirir. Bu öğretiyeye, "yedi bölümlü kural" da denir; çünkü yedi beyan biçimi içerir: 1) Bu şöyle olabilir; 2) Bu şöyle olmayabilir; 3) Bu şöyle olabilir veya olmayabilir vb.

Altı beden rengine göre, ruhun erdemli veya erdemsiz olduğu saptanabilir: Siyah, lacivert ve gri yeraltı dünyası sakinlerinin renkleridir; sarı, pembe ve beyaz yeryüzünde yaşayanları gösterir; saf ve yoğun beyaz ise yalnızca evrenin doruğuna doğru yükselenlere aittir.

Hindistan'da en iyi korunduğu ve "mistik ışık" deneyimleriyle en anlamlı biçimde bağlantılandırıldığı öğretisi Caynacılıktır.

Diğer bütün Hint dinleri gibi, Caynacılık da Müslümanların baskılarından (yağmalar, tapınakların yıkılması, çıplaklığın yasaklanması) çok çekmiştir. Ayrıca Hindu karşı-saldırının da hedefi olmuş ve XII. yüzyıldan itibaren engellenemeyen bir gerileme içine girmiştir. Caynacılık, Budizmden farklı olarak, Hindistan'da hiçbir zaman egemen bir halk dini olmamış ve Hindistan sınırlarının ötesine taşmayı başaramamıştır. Ama Budizm ilk çıktığı ülkede tamamen kaybolurken, Bugün Cayna cemaatinin 1.500.000 üyesi vardır ve toplumsal konumları, kültürel seçkinlikleri sayesinde hatırı sayılır bir nüfuz sahibidirler.

XXIV. BÖLÜM

HİNDU SENTEZLER: MAHABHARATA VE BHAGAVAD GİTA

Mahabharata, 90.000 dizesiyle dünya edebiyatının en uzun destanıdır. ... Manzum destanın MÖ VII. ve VI. yüzyıllar arasında tamamlandığı ve bugünkü halini MÖ IV. ve MS IV. yüzyıllar arasında bulunduğu kabul edilmektedir.

Draupadi'yi görmeyip Arcuna'nın dilenerek topladığı gıdaları getirdiğini sanan anne haykırır: "Ondan birlikte yararlanın," Böylece genç kız beş kardeşin ortak eşi olur.

Brahmanalar çağından beri zıtlıkları uzlaştırmaya yönelik eğilim Hint düşüncesinin özgül niteliğini oluşturur, ama bu eğilimin sonuçlarının önemi Mahabharata'da anlaşılır. Şiir hakkında esas olarak şunlar söylenebilir: 1) Vedanta (yani Upanişadlar öğretisi), Samkhya ve Yoga'nın eşdeğerliliğini öğretir; 2) ritüel etkinlik, metafizik bilgi ve Yoga uygulamasının temsil ettiği üç "yol"un eşitliğini yerleştirir; 3) zaman içinde belli bir varoluş tarzını doğrulamaya çalışır, başka bir deyişle insanlık halinin tarihselliğini özümser ve ona değer yükler.

Yoga terimi kimi zaman "yöntem," kimi za man da "güç" veya "meditasyon" anlamında kullanılır. ... "Bilgeler değil, yalnızca dar görüşlü düşünceler Samkhya ile Yoga'yı birbirine zıt kabul eder. Bunlardan birinde gerçekten ustalaşmış kişi, her ikisinin de sonuç vereceğine emindir. Samkhya ve Yoga tek ve aynı şeydir".

Krişna'nın vahyettiği öğretinin özünün şu kısa ifade bulunduğu söylenebilir: Bana inan ve beni taklit et!

"Krişna'nın yaptığı gibi" davranabilmesi için, hem tanrısallığın özünü, hem de onun tecelli tarzlarını anlamalıdır. Bu nedenle Krişna ona görünür: İnsan, Tanrıyı tanıdıkça,

izlenecek örneği de öğrenir. ... O, kendi yarattığının seyircisidir yalnızca. Dünyayı, ona katılmadan, yaratıp ayakta tutan Tanrıyı taklit ederek, insan da aynı şeyi yapmayı öğrenecektir. "Eylemden özgürleşmek için eylemden el çekmek yetmez: Tek başına eylemsizlik insanı mükemmelliğe götürmez"; çünkü "herkes eyleme mahkum edilmiştir".

"Kendi ödevini kusurlu bir biçimde de olsa yerine getirmek, başka bir halin ödevini kusursuz yapmaktan yeğdir".

Kutsal olmayan etkinliklerin bu şekilde ritüele dönüştürülmesini Yoga mümkün kılmıştır. ... Uyulması gereken tek kural şudur: Kendini davranışlarından ve onların sonuçlarından ayrı tutmayı bilmek, başka bir deyişle: "davranışlarının meyvelerinden vazgeçmek", kişiselleşmeden davranmak, sanki kendisine verilmiş bir vekaletle başkası adına davranıyormuş gibi tutkusuz, isteksiz olmak.

Bhagavad Gita'nın büyük özgünlüğü "davranışlarının meyvelerinden vazgeçerek" gerçekleştirilen bu "eylem yogası" üzerinde durmasıdır. Hindistan'da kazandığı, daha önce eşine rastlanmamış başarının sırrı da buradadır; çünkü artık her insan, çok çeşitli nitelikteki nedenlerden ötürü toplumsal hayatı paylaşmaya, bir ailesi ve kaygıları olmaya, beni mevkilerde bulunmaya, hatta "ahlaksızca" şeyler yapmaya (savaşta düşmanlarını öldürmek zorunda kalan Arcuna gibi) devam etmek zorunda bile olsa, **phalatrşnavairagya** sayesinde kurtuluş umudu taşıyabilir. "Meyve İsteği"yle harekete geçmeden, soğukkanlılıkla davranmanın anlamı, kendi benliği üzerinde egemenlik kurmak ve kuşkusuz yalnızca Yoga'nın sağlayabileceği bir dinginliğe ulaşmaktır. Yoga tekniğine ilişkin bu yorum, tüm vasıfları ve eğilimleri, çileciliği, mistikliği veya dünya etkinliğine hasredilmiş yaşamları uzlaştırmak isteyen Bhagavad Gita'nın görkemli sentez çabasına özgüdür.

Yoga meditasyonu nihai amacına ancak mürit Tanrıya yoğunlaşırsa ulaşır: "Yoga, dingin ve kaygısız bir ruhla ... sarsılmaz bir zihinle ve sürekli Ben'i düşünerek, Ben'i nihai amaç kabul ederek yapılmalıdır". "Ben'i her yerde gören ve her şeyi Ben'de göreni, onu asla terk etmem ve o beni asla terk etmez. Birlik içinde kendini keşfedip tüm varlıkların içinde barınan Bana tapınan yogin, yaşama biçimi ne olursa olsun, Benim içimde barınır".

Bu, hem Yoga uygulamalarının zaferi, hem de mistik adanmışlığın (**bhakti**) en üstün "yol" konumuna yüceltilmesidir. ... Ama Bhagavad Gita'nın önemi, teizmin yayılmasında oynadığı belirleyici rolle sınırlı değildir. Hint maneviyatının kilit taşı olan bu benzersiz yapıt, çok çeşitli bağlamlarda farklı değerler yüklenmeye açıktır. ... Gita'da ele alınan sorun, Batılılara yakın terimlere çevrilmiş haliyle şudur: İnsanın bir yandan zaman içinde bulunması, tarihe bağlı olması gerçeğiyle, diğer yandan zaman içinde mevcudiyetle ve kendi tarihselliğiyle sınırlı kalırsa "lanetleneneğini," dolayısıyla tarih ötesi ve zamansız bir düzleme açılan bir yolu bu dünyada bulmak zorunda olduğunu bilmesinin yarattığı çelişkili durum nasıl çözümlenecektir?

Krişna'nın önerdiği çözümü gördük: Dünyada ödevini (**svadharma**) yapmak, ama eylemlerinin meyvelerinin uyandırdığı isteğin baştan çıkarıcılığına kapılmamak (**phalatrşnavairagya**). Madem ki tüm evren Krişna (-Vişnu)'nun yaratımı, hatta

epifanisidir, dünyada yaşamak, onun yapılarına katılmak "kötü bir eylem" değildir. "Kötü eylem" dünyanın, zamanın ve tarihin kendilerine özgü ve bağımsız bir gerçekliğe sahip olduğuna, yani dünya ve zaman içinde mevcudiyet dışında başka hiçbir şey bulunmadığına inanmaktır. Bu kuşkusuz tüm Hindistan'da yaygın bir düşüncedir; ama en tutarlı ifadesine Bhagavad Gita'da kavuşmuştur.

Samkhya, Yoga ve Budizmin önerdiği çözümleri hatırlamak gerekir. Bu okullara göre, kurtuluşun olmazsa olmaz koşulu dünyadan el etek çekmek, hatta tarihteki var olma kipi olarak insan hayatını reddetmektir. "Evrensel acı"nın ve yeniden bedenlenişlerin sonu gelmez döngüsünün keşfi, selamet arayışını kesin bir doğrultuya yönlendirmişti: Kurtuluş için o hayatın dürtülerinin ve toplumsal kuralların reddi gerekliydi. İnzivaya çekilmek ve çileci uygulamalar vazgeçilmez hazırlık aşamasını oluşturuyordu. Diğer yandan, irfana ulaşma yoluyla selamete erme, bir "uyanış"a, "bağlardan kurtulma"ya, "gözleri örten bağın" çıkarılmasına vb benzetiliyordu: Özetle, selamet öncelikle bir kopuşu gerektiriyordu: Acı çekme yeri ve kölelerin yığıldığı bir zindan dünyadan çıkma.

Samkhya Yoga'ya göre evren, ezen tözün (prakrti) teleolojik sezgisi sayesinde olmuştur. Budha'ya göre böyle bir sorun gündemde bile değildir; Budha zaten tanrının varlığına karşı çıkmaktadır. ... Özerk ve yok edilemez bir monat olarak **atmanı** reddeden Budha'ya bile göre, kurtuluş "tinsel" nitelikte bir çaba sayesinde sağlanır.

Uzun bir dönem boyunca iyi/kötü zıtlığı, hayatın ve dünyanın ritimli döngüsünü sağlayan çok sayıdaki -kozmetik, toplumsal, dinsel- ikilik ve kutuplaşma örneğinden yalnızca biriydi. Kısacası başlangıçta uzlaşmaz çelişkili iki ilke olarak iyi ve kötü içinde soyutlanan olgu, gerçekliğin zıt ama birbirini tamamlayan yönlerini ifade etmek için kullanılan çok sayıdaki formülden yalnızca biriydi: gece/gündüz; eril/dişil; hayat/ölüm; doğurganlık/kısırlık; sağlık/hastalık vb. Başka bir deyişle iyi ve kötü, Çin düşüncesinin yang ve yin ilkelerinin sırayla birbirinin yerini almasıyla ifade ettiği, aynı kozmik, dolayısıyla insani fitillin parçasıydı.

Zerdüşt de dünyayı ruhsal ve maddesel olanın bir karışımı olarak kabul ediyordu. ... Ama Zerdüşt'e ve Mazdeizm'e göre Evren, Ahura Mazda'nın eseri idi. Dünya ancak sonradan, Ehrimen tarafından bozulmuştu. Oysa Maniheizm ve birçok gnostik mezhep Yaratılış'ı şeytani güçlerin eseri olarak görür. Dünya, hayat ve insanın kendisi, bir dizi dramatik, uğursuz veya canice etkinliğin ürünüdür. Bu canavarca ve bir işe yaramayan yaratılış sonunda yok olmaya mahkumdur. Kurtuluş, ruhu maddeden, ışığı onu tutsak eden karanlıklardan ayırmak için sergilenen uzun ve zorlu bir uğraşın sonucudur.

Gita'nın asıl başarısı, kozmosun, evrensel hayatın ve hatta insanın tarihsel varoluşunun yeniden kutsallaştırılmasını gerçekleştirmesiydi. ... Vişnu-Krişna yalnızca dünyanın yaratıcısı ve efendisi değildir, varlığıyla tüm doğayı yeniden kutsar.

Öte yandan, her kozmik döngünün sonunda evreni düzenli aralıklarla yok eden de Vişnu'dur. Başka bir deyişle, her şey Tanrı tarafından yaratılmakta ve yönetilmektedir. Dolayısıyla kozmik hayatın, bireysel varoluşun ve tarihin "olumsuz yönleri" dinsel bir anlam kazanır. İnsan artık kendi kendine yaratılmış bir zindan kozmosun tutsağı değildir; çünkü dünya kişisel ve her şeye gücü yeten bir Tanrının eseridir. Üstelik bu Tanrı yarattıktan sonra dünyayı terk etmemiştir; orada kozmosun maddi yapılarından

insan bilincine kadar her düzeyde etkin bir biçimde var olmayı sürdürmektedir. Kozmik yıkımlar ve tarihsel felaketler, yani evrenin düzenli aralıklarla yok olması Vişnu-Krişna tarafından yönetilmektedir; demek ki bu felaketler teofanilerdir. Bu durum **Bhagavad Gita**'nın tanrısını peygamberlerin algıladığı biçimiyle dünyanın yaratıcısı ve tarihin efendisi olan Yahve'ye yaklaştırır. Zaten tıpkı Gita'nın öne çıkardığı vahyin korkunç bir imha savaşı sırasında gelmesi gibi, peygamberler de çağrılarını "tarihin dehşeti" altında, Yahudi halkı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyayken vaaz etmişlerdir.

Kişisel bir tanrının hükmü altında gerçekleştirilen bu bütüncülleştirme, savaş, ihanet veya cinayet gibi tartışılmaz "kötülük" ve "felaket" tezahürlerine bile dinsel bir değer verir . Ama Hindistan'ın dinsel tarihinde asıl önemli sonuçlara yol açan, hayatın ve insan varoluşunun yeniden kutsallaştırılmasıdır. Milattan sonraki ilk yüzyıllarda Tantracılık da organik işlevlerin (beslenme, cinsellik vb) kutsal ayinlere dönüştürülmesini sağlamaya çalışacaktır. Ama beden ve hayatın bu türde kutsallaştırılması, çok karmaşık ve güç bir Yoga tekniği aracılığıyla elde ediliyordu. Nitekim Tantracı erginlenme seçkinlere özeldi. Bhagavad Gita'nın çağrısı ise tüm insan kategorilerine seslenip, tüm dinsel yönelişleri cesaretlendiriyordu. Hem kişisel, hem kişi ötesi, yaratıcı ve yok edici, bedenlenmiş ve aşkın bir Tanrıya bağlılığın ayrıcalığıydı bu.

XXV. BÖLÜM **YAHUDİLİĞİN SINAVLARI: KIYAMET KİTAPLARINDAN TORA'NIN** **YÜCELTİLMESİNE**

Tek tanrı Yahve'dir: "İlk ve son benim; benden başka Tanrı yoktur" ... "Çünkü Tanrı benim, başkası yok. Tanrı benim, benzerim yok"

Diğer tanrıların varlığı bile inkar edildiğine göre, sistemli bir tektanrıcılığın en kökten ifadesi söz konusudur. ... Hem yaratılış hem de tarih, dolayısıyla Sürgün ve Kurtuluş hep Yahve'nin eseridir.

Bu metinler, İbrani dinsel düşüncesinin dorukları arasındadır. "Yahve'nin Kulu'nun geçtiği sınavlar aracılığıyla evrensel selamete erişilmesi, Hıristiyanlığın habercisi gibidir.

Ulusal yaşamın yeniden inşası, artık büyük peygamberlerde olduğu gibi ruhun gerçekleştirdiği bir içsel dinsel kabulden değil, Yasanın (Tora) mutlak otoritesi altında cemaatin etkili örgütlenmesinden beklenmektedir: Tapım, Tanrının yüceltilmesinden çok, İsrail'in kutsallığı, yani sürekli günahların tehdidi altındaki ritüel temizliği üzerinde yoğunlaşır . Kamusal günahların kefareti hatırı sayılır bir önem kazanır, Büyük Kefaret Günü'nün (Yom Kipur) yerleştirilmesi de bunu doğrular. "Kefaret sistemi öyle iyi kurulmuştur ki, yeni ve daha iyi bir düzen umuduna hiç yer bırakmaz. Ruhban sınıfın anlatılarında eskatolojiden veya mesihçilikten iz yoktur. Bu anlatılara göre İsrail, selametinin yüzyıllar boyunca sürüp ,gitmesi için gerekli tüm kurumlara sahiptir.

Nehemya MÖ 430'a doğru Yahuda valisi oldu ve Kudüs surlarını onarma iznini aldı. Aynı zamanda dinsel reformlara gitti, ... Nehemya'nın başladığı işi sürdüren ... Ezra. O da uğraşlarında ilk sırayı İsrail'in "ritüel açıdan temizliği"ne veriyor ve karma evliliklerin bozulmasını emrediyordu. Kuşkusuz söz konusu olan ırkçı bir önlem değildi. Tehlike

dinsel nitelikteydi; çünkü farklı budunlarla evlilikler aracılığıyla Yahveciliğin bütünlüğü tehdit altına girmişti.

Çok erken çağlarda, Yasa (Tora) ile Pentatök kitapları birbirine karıştı. Geleneğin sözlü naklinin yerini yazılı metinlerin incelenmesi ve açıklanması almıştı. Ezra, ilk "vaiz" veya "din alimi" olarak kabul edildi. ... Ama giderek yeni bir düşünce belirdi: sözlü Tora. Musa'nın, yazılı yasanın yanı sıra Tanrıdan ek talimatlar da aldığı, bunların o zamandan beri sözlü olarak nakledildiği ileri sürülüyordu. Bu yorum külliyatı Mişna'yı ("tekrarlama") oluşturuyordu. Aslında bu yaklaşım, daha o zamandan "içrekçilik", yani gizli öğretilerin erginleyici tarzda nakli adı verilebilecek olgunun meşrulaştırılmasının bir biçimiydi. Zaman içinde din alimlerinin eseri Tora'ya yakın bir dinsel otorite kazandı.

Yaklaşık bir isimlendirmeye "evrenselci" ve "milliyetçi" denebilecek iki zıt dinsel akım arasındaki gerilim de bu dönemde arttı. İlk akım "milletler" in bir gün tek tanrı olarak kabul edilecek Yahve 'ye tapacağı konusundaki eskatolojik peygamberlerin umudunu sürdürüyordu. Buna karşılık "milliyetçiler" Vahiy'in yalnızca kendilerine yönelik olduğunu beyan ediyor ve çabalarını İsrail'in etnik bütünlüğünü korumaya yoğunlaştırıyordu. Aslında çatışma bu söylediğimden daha karmaşık ve ayrıntılıydı.

Yahudiliğin tarihinde hatırı sayılır sonuçlara yol açacak en önemli olay, Helenizm'le yaşanan çatışma oldu.

Tıpkı Romalılarda olduğu gibi, özellikle peygamberlerden itibaren tarihe dinsel anlamlar yüklenmişti. ... İbranilere göre milli siyaset dinsel etkinlikten ayrı bir şey değildi: Ritüel temizlik, yani İsrail'in korunması siyasi bağımsızlıkla uyumluydu. ... Aristokrasi ve burjuvazinin bazı kesimleri, Helen aydınlanmasının öne çıkardığı bazı düşünce ve kurumları ülkeye sokmaya çalışıyordu. Doğrudan ulusal kimliği tehdit eden bu liberal ve kozmopolit siyaset, diğer toplumsal kategorilerce; en başta da tutucu dinsel çevreler ve kırsal nüfus tarafından reddediliyordu. Bu iki zıt eğilim arasındaki gerginlik, Makkabiler isyanına yol açacaktı.

Hikmetin (**hokma**) kişileştirilmesi bu dönemin en özgün dinsel yaratımları arasında yer alır. ... tanrısal ve kişileşmiş bir kendilik olarak Sophia (Sophia= hikmet), görece geç bir dönemde ortaya çıkmıştır; ona özellikle Hermesçi yazılarda, Plutarkhos'ta ve Yeni Platoncularda rastlanır.

Vaiz'in yazarı, Tanrının varlığını inkar etmeyi bırakın, onun gerçekliğini ve gücünün her şeye yettiğini beyan etmektedir. Hiç durmadan, onun bağışlarından yararlanmak gerektiğini yinelemektedir. Üstelik Vaiz ne tapım uygulamalarını, ne de dindarlığı reddeder. Demek ki söz konusu olan ateizm değil, Tanrının insanları umursamadığının keşfinin yol açtığı umutsuzlukla tevekkül arasındaki gerilimdir.

Ben Sira, Yasanın temizliğinin (hem dinsel, hem de siyasi) önemine inanmış bir yurtseverdir. Kozmopolitizmin ve evrenselciliğin en etkin yandaşları oldukları için, zenginlere saldırır.

Ben Sira bu "evrenselci" yorumu reddeder; hikmeti, dindarlık ve ibadetle özdeşleştirir. Tora, "Musa'nın resmen açıkladığı, Yasadan başka bir şey değildir". Başka bir deyişle,

Hikmet, Tanrının yalnızca İsrail'e yaptığı bir bağıştır; çünkü Tanrı her halkın başına bir hükümdar atamıştır, "ama İsrail Tanrının payıdır"

Uzun süre düşündükten sonra şu sonuca varır: "Tanrının her yaptığı iyidir". Son tahlilde, "tek doğru Tanrı olacaktır".

Ben Sira İsrail'in "yabancı milletlerden" kurtulması için dua eder: "Öfkeni uyandır, dök gazabını, hasımları kahret, düşmanı yok et... Senin halkını ezenler yıkılıp, gitsin!"

İki hizip arasındaki - Tobiyalar (evrenselciler) ve Raniler (milliyetçiler)- zıtlık şiddete dökülme tehlikesi gösteriyordu.

O zamana dek, (zıtların: gündüz/gece; hayat/ölüm; iyilik/kötülük; vb birbirini izlemesine dayalı) evrensel süreçte bir an olarak algılanan şey, artık yalıtılır, kişileştirilir ve hem özgül, hem de yalnızca ona ait bir işlevle, özellikle de kötülük işleviyle donatılır. ... Her ne olursa olsun, kötülüğün kişileştirilmiş biçimi olarak Şeytan figürü Hıristiyanlığın oluşumunda ve tarihinde önemli bir rol oynayacak, daha sonra da XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa edebiyatında sayısız dönüşüm geçiren ünlü bir kişilik haline gelecektir.

İlk kıyamet kitaplarının yazarları olan hasidimler, birçok bağdaştırmacı sistemden türemiş düşünceleri alıp özümsemişlerdir. Ama bu düşünceler Yahudiliği zenginleştirmiş ve çok güç bir dönemde Yahudi halkının umudunu ayakta tutmuştur.

Sonuç olarak, Antiokhos Epiphanes'in kutsallığa saldırısı ve Makkabilerin zaferle sonuçlanan ayaklanması, Yahudiliğin gelecekteki yöneliş ve yapılarını belirlemiştir. Antiokhas yandaşlarını harekete geçiren "aşırı Tora karşıtlığı" "aşırı Tora yandaşlığı"na hız vermiş ve sonuçta Yasanın ontolojisini güçlendirmişti. Tora, mutlak ve ezeli ve ebedi gerçek, yaratılışın mükemmel örneği konumuna yükseltildi. ... Tora'yı oluşturan 248 buyruğun ve 365 yasağın her birine, kozmik bir anlam yüklendi. 248 organ ve 365 damarla yaratılan insan, kendi yapısıyla hem Tanrının eserini (kozmos), hem de onun vahyini (Yasa) yansıtıyordu.

Tora'nın yüceltilmesi Yahudiliğin yazgısını kökten değiştirdi.

Yine de Yahudiliğin bakış açısından evrensel misyonun terk edilmesinin İsrail " cemaatini kurtarmak için ödenmesi gereken bedel olarak görüldüğünü eklemek gerek. ... Yalnızca "milliyetçilik" değil, her şeyden önce "seçilmiş halk" kavramı çevresinde inşa edilmiş bir teoloji söz konusuydu. İsrail, Yahve tarafından seçilmişti; O'nun halkıydı. Dolayısıyla Yahudi halkı Tanrının iradesiyle kutsanmış bir tarihsel gerçekliği oluşturuyordu. Ulusal yabancılaşma bir tür döneklikle, yani doğrudan kendi kökeni tarafından kutsanmış etnik bir yapının kutsallığına yönelik bir saldırıyla, küfürle eşdeğerliydi. O halde Yahudi halkının birinci görevi, tarihin sonuna dek, kimliğini hiç bozulmadan korumak, başka bir deyişle her zaman Tanrının emrine amade kalmaktı.

XXVI. BÖLÜM

HELENİSTİK ÇAĞDA BAĞDAŞTIRMACILIK VE YARATICILIK: SELAMET VAADI

Gerçekten de dinsel bağdaştırmacılık dönemin egemen rengidir. ... Helenistik çağda ve Roma döneminde bağdaştırmacılığın ayırt edici özelliğini, çapının genişliği ve şaşırtıcı yaratıcılığı oluşturuyordu.

Dionysosçuluk dışında tüm mysteria'lar Doğu kökenlidir.

Erginlenme sayesinde aday, tanrılarla eşit hale geliyordu. Tanrı katına yükselme, tanrılaşma, "fanilikten sıyrılma" (apathanatismos) tüm mysteria'ların yakından bildiği kavramlardır.

Helenistik çağda ve Roma döneminde, en popüler Yunan tanrısı Dionysos'tu.

Fallus göstermenin dinsel bir eylem oluşturduğunu; çünkü bunun hem ölümü yenmiş bir ölümlü, hem de tanrı olan Dionysos'un üreme organı olduğunu belirtmekte yarar var. ... Hıristiyanlık, mysteria'lardan farklı olarak, cinselliğin ayin değerini yok saymıştır. Dionysos tapımındaki ritüel yemekler konusunda da aynı saptama yapılabilir; bu yemeklerde erginlenmişler başlarında çiçeklerden yapılmış taçlarla kendilerini neşeli bir sarhoşluğa kaptırıyor, bu sarhoşluk tanrının onların ruhuna sahip olması diye kabul ediliyordu.

Çocuk da olsa Zeus onu evrenin tüm tanrılarına egemen kılmıştır.

Yaklaşık olarak MÖ 205-204'te, Kartaca ordularının ağır tehdidi altındaki Cumhuriyeti kurtarmak için Roma'ya sokulan Frigya tanrıçasının, bin yıllık bir tarihi vardı. Ritüel olarak içinde Kybele'yi barındırdığına inanılan kara taş, tapımın arkaikliğini kanıtlar: Kaya, Yeryüzü Ana'nın en eski simgelerindedir.

Kybele'ye sunulan kan ve cinsel organlar Yeryüzü Ananın bereketini sağlıyordu.

24 Martta, "kan günü"nde rahipler (Gallus'lar) ve erginlenme adayları, flüt, zil ve teflerin eşliğinde vahşi bir dansa başlar, sırtlarını kanatıncaya kadar kamçılar, bıçaklarla kollarında kesikler açarlardı; çılgınlığın doruk noktasında bazı adaylar erkeklik organlarını keser ve onları tanrıçaya sunarlardı.

Anlaşıldığı kadarıyla, adayın kendisini hadım etmesinin yerini kurban töreni almıştı; çünkü aday, tanrıçaya kurbanların üreme organlarını sunuyordu.

Tef ve zil, Kybele'nin gözde çalgılarıydı.

Attis ve Kybele mysteria'ları, en azından belli bir tarihten itibaren, erginlenmişlere ölümsüzlük vaat ediyordu.

Gallus'ların ve bazı müritlerin esrime yoluyla kendilerinden geçtikleri sırada kendilerini hadım etmeleri ise, kadınlardan mutlak olarak uzak durmalarını, başka bir deyişle kendilerini tamamen tanrıya adamalarını güvence altına alır. ... Sonuç olarak, Attis ve

Kybele tapımı cinselliğin, fiziksel acının ve kanın dinsel değerlerinin yeniden keşfini mümkün kılıyordu. Kendinden geçme hali müminleri kuralların ve toplumsal uzlaşmaların egemenliğinden kurtarıyordu; bu, bir anlamda, özgürlüğün keşfiydi.

376 tarihli bir Roma yazıtı boğa kurbanını ve koç kurbanını gerçekleştirenin "sonsuzluk dek yaşamak üzere yeniden doğacağını" duyurur.

Tüm tanrıların karşılıklı özdeşleştirilmesi, geç antikçağ teozoflarının çok değer verdiği, bağdaştırmacı türde bir "tek tanrıcılık"la sonuçlanır.

Tıpkı halk edebiyatı metinleri gibi, Hermesçi seçkin literatürü oluşturan yazıların da Hermes Trismegistos tarafından vahyedildiği kabul edilir. ... Birincisi için, kozmos güzel ve iyidir; çünkü Tanrı ona nüfuz etmiştir. Kozmosun güzelliği karşısında duyulan huşu yoluyla, tanrıya ulaşılır. Hem Bir, hem Bütün olan tanrı yaratıcıdır ve ona "Baba" denir. İnsan, Tanrının ve kozmosun ardından, üçlü grubun üçüncü sırasındadır. Onun işlevi "göksel şeylere hayranlık duyup tapınmak, yersel şeylere de özen gösterip yönetmektir." İnsan sonuçta yaratılışın zorunlu tamamlayıcısıdır; o, "ölümsüz canlı Varlık'ın süsü olan ölümlü canlı varlık"tır.

Buna karşılık, kötümser öğretilerde dünya özü itibarıyla kötüdür, "Tanrı'nın, en azından ilk Tanrının eseri değildir; çünkü bu ilk Tanrı her türlü maddenin sonsuz derecede üstünde kalır, varlığının gizemi içinde saklı durur: Bu nedenle Tanrıya ancak dünyadan kaçarak ulaşılabilir, dünyada bir yabancı gibi davranmak gerekir." ... Yeryüzü varlıkları için de yalnızca insan hem ölümlü, hem ölümsüzdür. Bununla birlikte insan, bilgi sayesinde, "tanrı olabilir." Dünyanın ve bedeninin değerini azaltan bu dualizm, tanrısallıkla insanın tinsel unsuru arasındaki özdeşliği vurgular; tıpkı tanrılar gibi, insan ruhunun da ayırt edici niteliği hayat ve ışıktır.

Bazı bilginler Hermesçiliği dogmaları, ritüelleri, tören usulleriyle sözcüğün gerçek anlamında bir dinsel tarikat olarak görmüş, **Corpus Hermeticum**'un da bu tarikatın kutsal kitabını oluşturduğunu belirtmişlerdir. ... bu varsayımı reddeder. Birincisi, iki zıt ve uzlaşmaz öğretinin varlığı, "bir düşünce ve hayat sistemini bilinçli bir biçimde seçmiş bir grup insanın oluşturduğu bir tarikat kavramıyla bağdaşmaz; ikincisi, Hermesçi külliyatta "Hermes'e inananlara özgü törenler"in izine rastlanmaz; "Gnostik mezheplerin kutsama törenlerine benzer hiçbir şey yoktur: ne vaftiz, ne şarap ve ekmek ayini, ne günah çıkarma, ne rahipleri kutsamak için ellerin baş üzerine konması töreni. Ruhban sınıfa rastlanmaz: Hiçbir hiyerarşik örgütlenme görüntüsü, erginlenme dereceleri yoktur. Yalnızca iki sınıf birey ayırt edilir: Sözü dinleyenler ve bunu reddedenler.

Batını hikmetlerin aktarımında yeni bir modelle karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. ... Hermesçilik, tıpkı simya gibi, özenle hazırlanmış (yani çile, tefekkür ve bazı ibadetler yoluyla "temiz, pak" kılınmış) birkaç müride bir "hoca"nın aktardığı ve yorumladığı belli sayıda vahyedilmiş metinden başka bir şey gerektirmez.

Hermesçiliğin aktarımı, batınlık tarihinin heyecan verici bölümlerinden birini oluşturur: Bu aktarım, Süryanice ve Arapça külliyatlar, özellikle de Mezopotamya'da, Harran'da yaşayan ve XI. yüzyıla kadar İslam içinde varlıklarını koruyan Sabiiler aracılığıyla

gerçekleşmişti. ... Son Hermesçiliğin Batı Avrupa'da gerçekten "yeniden doğuşu," Casmo de Medici'nin talebi üzerine Marsilius Ficinus'un Corpus Hermeticum'u latinceye çevirmeye girişmesi ve bu işi 1463'te tamamlamasıyla başladı. ... Corpus Hermeticum'un yeniden keşfi aslında Hermesçiliğin yeni, gözü pek ve yaratıcı bir yorumudur.

Simyanın, altının sahtesini yapmak veya altını taklit etmek için hazırlanmış reçetelerden hareketle özerk bir disiplin olarak ortaya çıktığı, oldukça kuşkulu bir açıklamadır. ... Batı dünyasını 2000 yıl boyunca meşgul etmiş bir disiplini, altının sahtesini üretmek için harcanan çabalara bağlamak, eskilerin madenler ve alaşımlar hakkındaki olağanüstü bilgisini hiçe saymak, aynı zamanda onların zihinsel ve tinsel yeteneklerini yanlış değerlendirmek demektir. Helenistik simyanın başlıca amacı olan dönüştürme, ilmin o çağdaki halinde bir saçmalık değildi; çünkü maddenin birliği bir süredir Yunan felsefesinin doğmalarındandı.

Simyada bir bilimin başlangıcına ilişkin hiçbir iz bulunamayacaktır Simyacı asla bilimsel yöntemler kullanmaz. ... "bu eserleri inceleyen kimyager, farmasonlukla ilgili bir eserden pratik bilgiler edinmek isteyen duvar ustasıyla aynı izlenime kapılır."

Nevi şahsına münhasır disiplinin kökenlerini başka yerde aramalıyız. Bu köken, maddenin birliğine ilişkin felsefi kuramdan çok, ceninleri, yani maden filizlerini rahminde taşıyan eski Yeryüzü Ana anlayışı olsa gerek.

Maddenin "acıları," "ölümü" ve "dirilişi" senaryosu, Yunan-Mısır simya külliyatının başlangıcından itibaren bulgulanmaktadır. Dönüştürme, onun bir ürünü olan filozof Taşı, yani opus magnum, maddeyi dört aşamadan geçirerek sağlanır; bu aşamalar bileşimin içindeki maddelerin aldıkları renklere göre isimlendirilir: melansis (siyahlaşma), leukansis (beyaz), ksanthosis (sarı) ve iosis (kırmızı). "Siyah" (ortaçağ yazarları buna **nigredo** der), "ölüm"ü simgeler.

Dönüştürmeyi sağlamak için, tanrının mistik dramının -çile, ölüm, diriliş- izdüşümü maddeye aktarılmaktadır. Kısacası simyacı maddeyi, mysteria'larda tanrının ele alındığı gibi işlemektedir: Maden cevherleri, "acı çeker", "ölür" ve başka bir varoluş halinde "yeniden doğar," yani dönüştürülür.

Simyacıların getirdiği büyük yenilik böylece bir anda anlaşılabilir: Onlar, acı çekmenin erginleyici işlevini maddeye yansıtmıştır. Erginlenecek adamın çektiği "işkencelere," "ölümüne" ve "dirilişine" benzeştirilen simya işlemleri sayesinde, cevher dönüşüme uğratılır, yani aşkın bir varoluş hali elde edilir: Cevher, Altına dönüşür. Bilindiği gibi, altın ölümsüzlüğün simgesidir. Demek ki simyevi dönüşüm; maddenin mükemmelleştirilmesine ve simyacı açısından da erginlenmenin tamamlanmasına denk düşmektedir.

Geleneksel kültürlerde, mineraller ve madenler canlı organizmalar olarak görülüyordu: Onların cenin olarak rahme düşmesinden, büyümesinden ve doğmasından, hatta evliliklerinden söz ediliyordu. ... Simyanın bakış açısının yeniliği de buradadır: Maddenin hayatı, artık arkaik insanın bakış açısında olduğu gibi, "yaşamsal" hiyerofanileriyle ifade edilmez ve "tinsel" bir boyut kazanır. ... Ruh düzleminde

özgürlük, aydınlanma ve ölümsüzlük getiren "erginleyici sınavlar," madde düzleminde dönüşümle, Filozof Taşı'yla sonuçlanır.

XXVII. BÖLÜM İRAN'IN YENİ SENTEZLERİ

Rodoslu Eudemos'un kaydettiğine göre (MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısı) **magus**'lar ... tek ve akli Bütün'e kah 'Mekan', kah 'Zaman' adını verir; Ahura Mazda ve Ehrimen, yani Işık ve Karanlık ondan doğmuştur. Bu bilgi önemlidir.

Plutarkhos, ... MÖ IV. yüzyıla ait kaynaklara dayanarak, "Magus Zerdüş" öğretisini nakleder: "en saf ışıktan doğan Oramazdes {Ahura Mazda}" ve "karanlıklardan doğan Aremanos {Ehrimen}" üçer bin yıllık iki dönem boyunca sırayla egemen olur ve sonra bir 3000 yıl da savaşır.

Ahura Mazda iki ruh yaratır, ama Kötü Ruh kendi varoluş biçimini özgürce seçer. Bilge Tanrı kötülüğün ortaya çıkışından doğrudan sorumlu değildir. Aynı şekilde, birçok arkaik dinde, yüce varlık bünyesinde zıtların birliğini barındırır; çünkü o gerçekliğin bütünlüğünü oluşturmaktadır.

... Mazdeizm, Sasani İmparatorluğu'nun resmi din kurumu haline geldiğinde (226-635), hatta İslam fethinden sonra bile bu gözden geçirip düzeltme çabası sürmüştür.

İlk insan çifti, Maşye ve Maşyane de raventten doğacaktır. Başka bir deyişle, ilk insan çifti, mitsel Ata (Gayömart) ve yeryüzü Ana'dan doğar ve ilk biçimleri bitkiseldir; bu mitsel tema bütün dünyada oldukça yaygındır. Ahura Mazda onlara iyilik yapmalarını, demonlara tapmamalarını ve besinlerden uzak durmalarını buyurur. Gerçekten de Maşye ve Maşyane Ahura Mazda'yı yaratıcı olarak ilan eder, fakat Ehrimen'in baştan çıkarma çabalarına kamp, toprağı, suyu ve bitkileri onun yarattığını haykırırlar. Bu "yalan" yüzünden, çift lanetlenir ve ruhları kıyamet gününe dek cehennemde kalacaktır.

Ruh, Ahura Mazda'nın en güçlü müttefikidir; çünkü maddi dünyada yalnızca insan hür iradeye sahiptir. Ama ruh, ancak içinde yaşadığı beden aracılığıyla etken olabilir; beden ruhun aracı veya "giysi"sidir.

Özetle, insan İyi ile Kötü arasında tercih yapma özgürlüğü sayesinde, yalnızca kendi selametini sağlamakla kalmaz, Ahura Mazda'nın kurtarıcı etkinliğine de katkıda bulunabilir.

Plutarkhos'a göre, Kilikya korsanları Mithra "mysteria"larını gizlice kutluyordu"; Pompeius tarafından yenilip tutsak edilince, bu tapımı Batıya da yaydılar.

Ermeni rivayetleri, Meher'in (yani Mihr, Mithra) kapanıp, yılda bir kez çıktığı bir mağaradan söz eder. Nitekim yeni kral, yeniden doğup bedenlenmiş Mithra'ydı. Işıklı dolu Beytullahim mağarasındaki İsa'nın doğumuna ilişkin Hıristiyan efsanelerinde de bu İran izleği karşımıza çıkar. Sonuç olarak, Mithra'nın mucizevi doğumu, büyük İran-bağdaştırmacı kozmos egemeni-kurtarıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıydı.

Mithracı alçak-kabartmaların ve resimlerin neredeyse tamamında, boğanın öldürülüşü tasvir edilmiştir.

Mithra mysteria'ları tartışılırken, Ernest Renan'ın meşhur cümlesini alıntılama kaçınılmaz oluyor: "Eğer büyüme aşamasındaki Hıristiyanlığın yolu, herhangi ölümcül bir hastalık tarafından kesilseydi, dünya herhalde Mithracı olurdu."

Her bir gizli cemiyetin en fazla 100 üye kabul ettiğini de hesaba katmak gerekir. Dolayısıyla belli bir anda yüz kadar tapınağın bulunduğu Roma'da bile, müritlerin sayısı 10,000'i geçmiyordu. Mithracılık neredeyse yalnızca askerlere açık gizli bir tapımdı; dinin yayılma hatları lejyonların hareketlerini izliyordu. ... Mithra ölümü tanımamış tek mysteria tanrısıydı. Diğer gizli tapımlar içinde yalnızca Mithracılık kadınları kabul etmiyordu.

Kızgın demirle alına dağlanan işaret, onlara vaftiz kutsamasını tamamlayan, bir ritüel olan signatio'yu hatırlatıyordu; ayrıca II. yüzyıldan itibaren iki din de tanrılarının doğumunu aynı günde (25 Aralık) kutluyor ve dünyanın sonu, kıyamet ve ölümlerin dirilişi konusunda benzer inançları paylaşıyorlardı.

Anlaşılan o ki, farklı bağdaştırmacı selamet dinlerinin teologları, değerini ve başarısını önceden bildikleri bazı düşünce ve kalıplaşmış ifadeleri alıp kullanmakta bir sakınca görmüyorlardı (bu konuda daha önce Frigya mysteria'ları örneğini vermiştik).

Konstantinos'un 312'de Milvius köprüsünde kazandığı zafer, Mithracılığın sonunu getirdi. İulianos'un çok kısa saltanatında, tapım tekrar eski saygınlığına kavuştu; bu filozof-imparator Mithracı olduğunu açıklıyordu. Onun 363'te ölmesinden sonra bir hoşgörü dönemi başladı, ama Gratianus'un 382 tarihli kararnamesi Mithracılığa verilen resmi desteği sona erdirdi. ... Tüm batını selamet dinleri ve gizli cemiyetler gibi, Mithra tapımı de baskı ve kovuşturmaya uğrayınca tarihsel bir gerçek olarak ortadan kayboldu. Ama III. yüzyıldan itibaren, Maniheizmin başarıları kilisenin temellerini sarstı ve Maniheist dualizmin etkileri tüm ortaçağ boyunca sürdü. Diğer yandan İran kaynaklı birçok dinsel düşünce -özellikle İsa'nın doğumuna ilişkin birkaç motif, meleklerle ilgili bilgiler, magus izleği, Işık teolojisi, Gnostik mitolojinin bazı unsurları, sonunda hem Hıristiyanlık hem de İslam tarafından özümsemi; bazı örneklerde bu düşüncelerin izleri erken ortaçağdan Rönesans'a ve Aydınlanma çağına kadar takip edilebilmektedir.

XXVIII. BÖLÜM HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU

.... Bu olay, İsa çarmıha gerildikten iki veya üç yıl sonra gerçekleşmişti (İsa 'nın tam hangi tarihte öldürüldüğü bilinmiyor: MS 30 veya 33 olabilir. Dolayısıyla Pavlus'un Hıristiyanlığı kabul etmesinin tarihi en erken 32, en geç de 36 olarak saptanabilir). ... İsa'nın dirilişine inanç Hıristiyanlığın, özellikle de Aziz Pavlus Hıristiyanlığının temel unsurunu oluşturur.

Vaftizci Yahya adında bir çileci, ... "insanları, günahlarının bağışlanması için tövbe edip vaftiz olmaya çağırırdı" ... Aslında Yahya, esinli, öfkeli, yaman bir adam; Yahudi dinsel

ve siyasi hiyerarşilerine açıkça isyan etmiş gerçek bir peygamberdi. ... Tüm Filistin'den vaftiz olmak üzere koşup gelen binlerce kişi içinde, Celile'deki Nasıra'da doğmuş İsa da vardı. Hıristiyan anlatısına göre, Vaftizci Yahya onu görür görmez Mesih olduğunu anladı.

İsa'nın neden ötürü vaftiz olmak istediği bilinmiyor. Ama ona mesih saygınlığının vaftizle indiği kesindir.

Vaftizci Yahya'nın Hirodes {Antipas} tarafından tutuklandığını öğrenen İsa, Yahuda'dan ayrılıp ana yurduna {Celile} döndü. ... onun hapsedilmesi İsa'nın vaazlarını başlattı. İsa, Celile'ye gelir gelmez, Evangelos'u, yani Tanrının Müjdesini duyurdu ... Peygamberlerin ve Vaftizci Yahya'nın ardından, İsa da dünyanın çehresinin çok yakında değişeceğini haber veriyordu: Vaazının özü budur.

İsa, çevresine toplanan ilk müritleriyle birlikte, sinagoglarda ve açık havada vaaz ve ders veriyor, özellikle de sıradan, yoksul insanlara sesleniyordu. ... simgesel bir dil olan mesellere başvurarak geleneksel didaktik yöntemleri kullanıyordu. ... İsa da hekim ve otacıydı, her türlü hastalığı iyileştiriyor ve insanları tutsak alan kötü ruhları çıkarıyordu.

Gılgamış'ın yaşadığı serüvenden beri, uykuyu yenmenin, "uyanık" kalmanın en zor erginlenme sınavını oluşturduğu bilinmektedir; çünkü bu sınav insanlık halinin aşılmasını, "ölümsüzlüğü" hedeflemektedir.

İsa daha sonra Yahuda valisi Pontius Pilatus tarafından yargılandı. ... İsa'nın idamının, Roma hükümetine karşı girişilen Yahudi ayaklanmasının bastırılması ve Yahuda'daki işbirlikçilerinin yok edilmesi bağlamına oturduğu açıktır.

Hıristiyanlığın ana unsuru, bir kurucuyu sahiplene n her din gibi, bellektir.

1) Peygamberlerin ve kıyamet metinlerinin haber verdiği Krallığın, başka bir deyişle "tarihsel dünyanın sonunu çok yakında gerçekleştireceği ve 2) İsa'nın aracılığı sayesinde zaten imanın geçici olmayan şimdiki zamanında yaşayanların etkinliğinin, Tanrının Krallığının gelişini hızlandırması.

İsa'nın Mesihliğini asıl vurgulayan, çağrının bu ikinci olası yorumudur. Öğrencilerinin İsa'yı Mesih olarak kabul ettiğine kuşku yoktur, zaten ona verilen "**Hristos**" adı da bunu doğrulamaktadır ("Mesih"in Yunanca'daki karşılığı).

İsa için İsrail hala Tanrının seçilmiş halkıdır. O, İsrail halkının kaybolmuş koyunları için gönderilmiştir. ... Yeni İsrail'in, Tanrının yeni halkının ortaya çıkışının peşinde koşuyordu. ... Yahve'nin yeniden baba olarak tezahür etmesi.

Ritüel, Yahudi ev ayini usullerinin, özellikle de ekmek ve şarabın kutsanmasının bir uzantısıdır. İsa bu töreni sık sık yapıyordu ... sofrası olasılıkla Krallığı ifade ediyordu.

İlk Hıristiyanların birlikte yemek yemesi, İsa'nın son davranışına öykünmeydi; bu hem Son Yemeğin anılması, hem de Kurtarıcı'nın kendini gönüllü olarak kurban etmesinin ritüel biçiminde yinelenmesiydi.

Bu merkezi ritüelin -vaftizle birlikte Hıristiyan tapımının en önemli ritüelidir- yüzyıllar boyunca çok sayıda ve birbirinden ayrılan teolojiye esin kaynağı oluşturduğunu şimdiden belirtelim; günümüzde bile, efsarıstiya yorumu Roma Katolikliğini reformcu kiliselerden ayırır.

"İmanlıların tümü bir arada bulunuyor, her şeyi ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını mülklerini satıyor ve bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı."

Hıristiyan inancının ilk şehidi olan İstefanos, 36-37'de bu nedenle taşlanarak öldürüldü.

Mesih terimi Yunancaya çevrildi: Hıristos ve sonunda bir özel isme dönüştü: İsa Mesih {İesus Hıristos}.

Antakya'da putperest asıllı ilk büyük yeni imanlılar cemaati oluştu; "Hıristiyanlar" {Mesihçiler} nitelemesi ilk kez orada kullanıldı. Hıristiyan misyonu Helenistik dünyaya Antakya'dan yayıldı.

Muhtemelen I. yüzyılın başında, Kilikya'daki Tarsus'ta doğan Pavlus ... İsa'yı tanımamış olanlar içinde, Havari unvanı alan tek kişidir. Gerçekten de dirilmiş Mesih onu imanlılar arasına katmıştır.

Suya batırılma yoluyla ölüm ve diriliş, dünyanın her yerinde bulgularanan bir su, simgeselliğiyle uyumlu ve iyi bilinen bir mitsel-ritüel senaryodur. Ama Aziz Pavlus vaftiz ayinini yakın geçmişin tarihsel bir olayına bağlar: İsa Mesih'in ölümü ve dirilişi.

Böyle bir teoloji anlayışının Aziz Pavlus'la Kudüs'ün Yahudi-Hıristiyanlarını karşı karşıya getirmesi kaçınılmazdı. Kudüslüler, dini yeni kabul eden putperestlerin sünnet olmasını şart koşuyor ve onların topluca yenen yemeklerle efsarıstiya ayinlerine katılmasını yasaklıyorlardı. ... iki taraf Kudüs'te toplanıp bir orta noktada uzlaştı.

Aziz Pavlus, Gnostisizmin temel düşüncesi olan, alt konumdaki "psşik {nefsani} insan" ve onun zıttı "ruhani insan" dualist düşüncesini sahiplenir. Hıristiyan, tamamen ruhani olabilmek için, tensel insanı üzerinden atmaya çalışır. ... Pavlus'un teolojisi temelinde Tora'ya dayalı kalır. Gnostiklerin üzerinde çok durduğu üstün ve kurtarıcı Tanrı ile Yararılış'ın sorumlusu kötü Yararılıcı Tanrı arasındaki ayrımı reddeder. Kozmos, insanın gökten kovulmasından sonra kötülüğün egemenliğine girmiştir, ama kefarete ödenerek sağlanan kurtuluş ikinci bir yaratılışla eşdeğerlidir ve dünya ilk baştaki mükemmelliğine yeniden kavuşacaktır.

Mesihçi drama, o çağda iyi bilinen, ama aslında ilk ifadeleri çok daha eskiye dayanan bir soteriyoloji senaryosunu hatırlatır: Kurtarıcı, insanlar için gökten yeryüzüne iner ve görevini yerine getirdikten sonra tekrar gökyüzüne döner.

Aziz Pavlus'un eski Kilise içinde edindiği önemli saygınlık, Yahudiliği sarsan ve Yahudi-Hıristiyanlık eğiliminin gelişimini felce uğratan bir felaketin sonucudur büyük ölçüde. Havari Pavlus, sağlığında, bu kadar etkili değildi. Ama onun ölümünden kısa bir süre

sonra, 66'da Yahudiler Roma'ya savaş açar; bu savaş 70'te, Kudüs'ün harabeye dönmesi ve Tapınağın yıkılmasıyla sonuçlanır.

Savaş sırasında, 68 yazının başlarında, Vespasianus'un ordusundan bir bölük çölün tam ortasında, Ölü Deniz sahilinde bulunan Kumran manastırına saldırdı ve burayı yok etti. Manastırı savunanların katledildiği anlaşılıyor; ama bu felaketten bir gün önce çok sayıda yazmayı kilden büyük vazolara saklama fırsatı buldular. 1947 ile 1952 arasında bu yazmaların bulunması, Yahudi kıyametçi hareketleri ile Hıristiyanlığın kökenleri hakkındaki bilgilerimizi yenilememizi sağladı.

Tanrının Krallığı bedene değil, yalnızca ruha açıktır. Kısacası, gerek Yahudilerde gerekse Hıristiyanlarda gizli irfan ve batınlık, kıyamet yönteminin parçalarıdır.

Essenilerin öğretisine göre dünya, Tanrının daha başlangıçta yarattığı iki ruh arasındaki savaş alanıdır: Gerçeğin Ruhu ("Işık Prensi" ve "Hakikat Meleği" de denir) ve Kötülük ya da Yozluk Ruhu; bu ikincisi Belial'den, "Karanlıklar Prensi" İblis'ten başkası değildir.

Silahlı ayaklanmaya tüm gücüyle karşı çıkmış Rabbi Yohanan ben Zakkay, kent kuşatıldığında bir tabut içinde kaçırılır. ... Rabbi Yohanan'ın kurduğu bu okul sayesinde ulusal düzlemde yenilmiş ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış Yahudi halkının tinsel değerleri kurtarılacaktır.

XXIX. BÖLÜM

İMPARATORLUK ÇAĞINDA PUTPERESTLİK, HİRİSTİYANLIK VE GNOSİS

Ulu Ana Kybele tapımı, Roma aristokrasisi tarafından sahiplenilmişse eğer, daha geç dönemde Roma'ya sokulan diğer Doğu dinlerinin başarısını da kent proletaryası ve Roma'ya yerleşmiş çok sayıda yabancı sağladı. Cumhuriyetin son iki yüzyılında geleneksel din -yani kamusal tapımlar giderek saygınlığını yitirmişti.

Romalılar, büyük komutanların ölümlerinden sonra tanrı katına yükseltilmesini onaylıyor, ama onların yaşarken tanrılaştırılmasını reddediyordu.

"İyi" imparatorların tanrılaştırılması ve buradan hareketle, imparator tapımının örgütlenmesi Augustus'tan sonra genelleşti. ... Silsile sistemi bir kez güvenceye alındıktan sonra, II. Yüzyılın tüm büyük imparatorları tanrılaştırıldı; imparatorların birbirini biraz hızlı bir biçimde izlemeye başladığı III. yüzyılda ise bu olguya rastlanmadı.

Hıristiyanlara zulmedilmesinin başlıca nedeni II. yüzyıldan itibaren imparator tapımını reddetmeleriydi. ... İlk iki yüzyıl boyunca, Hıristiyanlık yasak din olarak kabul edildi.

Diocletianus'un yaptığı son baskı dönemi (303-305), en uzun süreli ve en kanlısı oldu. ... Diocletianus da imparatorluk düşüncesini güçlendirmek için, bu yabancı ve ulusallık karşıtı dini yok etme kararı almıştı; Roma'nın eski dinsel geleneklerini canlandırmak ve özellikle de neredeyse tanrısallaştırılmış imparator imgesini yüceltmek istiyordu.

Putperest seçkinler açısından, Hıristiyan teolojinin özü –Kurtarıcının hulülü, çektiği acılar ve dirilişi- anlaşılabilir bir saçmalaktan başka bir şey değildi. Üstelik, bu yeni selamet dininin bağınaz ödünsüzlüğü çoktanrıci dinlerle barış içinde bir arada var olma umudunun gerçekleşmesini olanaksız kılıyordu.

Hıristiyan misyonerler açısından baskı ve kovuşturmalar en büyük tehlikeyi oluşturuyordu; ama kilisenin karşılaştığı tek tehdit bu değildi. ... Ayrıca çok daha ince bir tehlike de kiliseyi içeriden tehdit ediyordu: Çeşitli sapkın akımlar ve öncelikle de Gnostisizm.

Bununla birlikte havarilerin anlatısının aktarılmasında kullanılan iki yol -yazılı ve sözlü- az çok tartışmalı yeni buluşlar {bid'at} eklenmesine de açıktı. ... Çoğu (o zamana dek gizli kalmış vahiyleri içerdikleri için) apokrif diye nitelenen bu eserler, dirilen Mesih'in Havarilere aktardığı ve hayatındaki olayların gizli anlamına ilişkin batını bir öğretinin anlatısını içeriyorlardı. Gnostikler işte bu gizli, korunmuş ve sözlü gelenek yoluyla aktarılmış öğretiyi sahipleniyorlardı.

Batınlık, başla bir deyişle sınırlı sayıda müride yönelik öğreti ve ibadetlerin erginleyici yoldan aktarılması, Helenistik çağın ve milat civarındaki dönemin tüm büyük dinlerinde bulgulanmaktadır.

Belli sayıda mümine yönelik ve sözlü olarak aktarılıp gizli kalması gereken öğretiler söz konusudur; bu öğretiler gnostik geleneği oluşturur.

Havarilerin batını gelenekleri, ruhun göğe yükselişi gizemine ve göksel dünyanın sırlarına ilişkin bir Yahudi batınlığının uzantısıdır. Ancak bu öğretilere Sabiilerde de rastlanır. Üstelik Mısır'daki ve İran'daki bazı eskatoloji anlayışlarıyla da benzerlikleri vardır. ... Tehlikeli olan dar anlamlarıyla "batınlık" ve "gnosis" değil, "erginlenmeyle öğrenilebilen gizli bilgi" örtüsü altında dine sızan "sapkın akımlar"dı.

Ama birçok örnekte, "sapkınlık" -yani Tanrının Müjdesi'nin yanlış yorumlanması- açıkça ortadaydı; örneğin Eski Ahit'in geçerliliği reddedilip Baba-Tanrı kötü niyetli , ve aptal bir demiurgos olarak görüldüğünde, bu açık bir sapkınlıktı. Aynı şekilde dünya ve hayatın, rastlantısal ve şeytani yaratımlar olarak mahkum edilip değersizleştirilmesi de bir sapkınlıktı.

Gnostiklerin öğrettiği kurtarıcı bilgi öncelikle bir gizli tarihin (daha doğrusu erginlenmemişler açısından gizli kalan bir tarihin) açıklanmasından oluşur.

Valentinusçu tanıma dönecek olursak, Gnostik, gerçek varlığının (yani tinsel varlığının), şu anda bir beden içinde tutsak olsa bile, tanrısal kökende ve yaratılıştaki olduğunu öğretir; bir zamanlar aşkın bir bölgede yaşadığını, ama daha sonra, aşağıdaki bu dünyaya atıldığını, hızla selamete doğru ilerlediğini ve sonunda bedensel zindanından kurtulacağını da öğrenir; son olarak da, doğumu madde içine düşüşle eşdeğerliken, "yeniden doğuş"unun tamamen ruhsal nitelikte olacağını keşfeder. Ana fikirleri özetleyelim: ruh/madde, tanrısal (aşkın)/tanrısal olmayan dualizmi; ruhun (= tanrısal özün parçasının) düşüşü, yani (zindanla özdeşleştirilen) bir bedende cisimleşmesi ve gnosis {marifet, irfan} sayesinde kurtuluşun (selamet) kesin olarak elde edilmesi.

İnsanlığın dramı-özellikle de düşüş ve kurtuluş- tanrısal dramı yansıtır. Tanrı, insanları kurtarmak için, dünyaya bir ezeli varlık veya kendi Oğlunu gönderir. Bu aşkın varlık hulülün tüm aşağılayıcı sonuçlarını yaşar, ama kesin olarak göğe dönmeden önce, birkaç seçilmiş gerçek kurtarıcı gnosisi aktarmayı başarır.

İran'da da bazı koşulları bulunmasına karşın, Tanrı tarafından gönderilmiş kurtarıcı-elçinin en doğrudan örneği doğal olarak İsa Mesih'tir. ... Gnostiklere göre, gerçek Tanrı, yaratıcı Tanrı, yani Yahve değildir. Yaratılış, süfli, yani şeytani güçlerin eseridir; veya kozmos daha üstün bir dünyanın az çok şeytani nitelik taşıyan sahte kopyasıdır; gerek Yahudiler, gerekse Hıristiyanlar açısından kabul edilemez anlayışlardır bunlar.

Dünya bir kaza veya felaketin sonucu olduğuna, cehaletin egemenliğinde kötülük güçleri tarafından yönetildiğine göre, Gnostik kendini kültürüne, tamamen yabancılaşmış bulur ve onun tüm kurallarıyla kurumlarını reddeder. Gnosis yoluyla elde edilen iç özgürlük ona kendisini istediği gibi kullanma ve doğru bildiğince davranma olanağını sağlar. Gnostik, Kutsal ruhun belirlediği bir seçmenin sonucu olan seçkinler grubunun üyesidir. Pneumatikhos veya Ruhaneler sınıfına - "Kamiller", "Kral Oğulları"- aittir. ... Gnostik de kendisini toplumu yöneten yasalardan başışık hisseder: O, iyiliğin de kötülüğün de ötesindedir. Hint olgularıyla karşılaştırmayı sürdüreceğiz olursak, Tantracı "sol el" okullarının cinsel tekniklerine ve orji türü ritüellerine, cinsel açıdan özgür Gnostik mezheplerin (öncelikle de Phibionistlerin) orjileri denk düşer.

Büyücü Simun'u ilk sapkın ve tüm sapkın akımların atası olarak mahkum eder.

Anlaşılan büyücülüğün ilk örneği Faust efsanesinin gerisinde, bu sıra dışı çiftin anısı vardır. Nitekim Simun Roma'da Faustus ("Kayrılmış") diye bilinirdi ve eşi de daha önceki hayatlarından birinde Troya'lı Helena idi.

Bellek yitimi (başka bir ifadeyle kendi kimliğini unutmak), uyku, sarhoşluk, uyuşma, tutsaklık, düşüş, sıla hasreti, Gnosis üstatlarının yaratımları olmasalar da, Gnostiklere özgü simge ve imgeler arasında yer alır.

Arkaik ve bütün dünyada yaygın bir simgesellik söz konusudur. Uykuya karşı kazanılan zafer ve uzun süre uyanık kalma, oldukça tipik bir erginlenme sınavı oluşturur. ... "Uyumamanın yalnızca fiziksel yorgunluğu yenmek değil; asıl ruhsal gücünü kanıtlamak anlamına geldiği görülüyor. "Uyanık," tamamen bilinçli kalmak şu anlama gelir: Ruh dünyasında var olmak.

Gnostik külliyatta bilgisizlik ve uyku, "sarhoşluk"la ilgili terimlerle de ifade edilir. ... "Uyanma," edinilen, bilgilerle hatırlama, ruhun, gerçek kimliğini yeniden keşfetme, yani göksel kökenini yeniden bilme anlamına gelir.

Sonuç olarak, Gnostik vaazda, bu imgelerin -bilgisizlik, bellek yitimi, tutsaklık, uyku, sarhoşluk- ruhen ölmeyi ifade etmek için kullanılan eğretilmelere dönüşür. Gnosis gerçek hayatı, yani kurtuluşu ve ölümsüzlüğü sağlar.

Maniheizm öncelikle bir gnosistir ve bu özelliğiyle yukarıda anlattığımız büyük Gnostik hareketin bir parçasıdır. Ama diğer mezhep kurucularından farklı olarak, Mani, yalnızca erginleşmişlere açık batını bir öğretiyi sınırlı kalmayan, herkese seslenebilen, evrensel bir din kurmaya çalışmıştır.

Budizm ve Hıristiyanlık gibi evrensel bir din olan Maniheizm, bu iki Kilise gibi, bir misyonerlik dini olmak zorundaydı. Mani'ye göre, vaiz "öğretiyi vaaz ederek ve insanlara Gerçek içinde rehberlik ederek, dünyayı sürekli dolaşmalıdır." Maniheizm "kitaplı bir dindir. Zerdüşçülüğü, Budizmi ve Hıristiyanlığı sarsan tartışmalardan ve zındıklıklardan sakınabilmek için, Mani dinin kutsal yasasını oluşturan yedi kitabı da kendisi yazmıştır. Orta Persçe yazdığı ilk kitap, **Şabuhrgan** hariç, diğerleri Süryanice veya Doğu Aramice olarak kaleme alınmıştır.

Kötülüğün egemen olduğu bir kozmos, aşkın ve iyi Tanrının değil, ancak onun düşmanının eseri olabilir. O halde dünyanın varlığı, daha önceki, kozmos öncesi bir halin ön kabulünü beraberinde getirirken, insanın içinde bulunduğu dokunaklı, günahkar durum da yüce bir mutluluk içindeki bir başlangıç halini gerektirir.

Mani'nin gösterdiği yolu izlemeyen, yani üremekten uzak durmayan herkes nihai kurtuluşu geciktirmektedir; çünkü, madem ki ışık spermde yoğunlaşmıştır, o halde dünyaya gelen her çocuk, bir tanrısal parçanın tutsaklığını uzatmaktan başka bir işe yaramaz.

Dünya ... şeytani bir tözden, Arkhontların bedenlerinden yaratılmıştır. İnsan, en tiksinti verici bedenler içindeki şeytani güçlerin eseridir. Daha trajik ve insanı daha aşağılayıcı bir başka antropogoni miti yoktur herhalde (Burada da çağdaş bilimle benzeşmeler fark ediliyor; örneğin Freud'a göre yamyamlık ve ensestini, insanı mevcut haline getirmedeki katkıları büyüktür).

Beden şeytani bir yaratılışa sahip olduğuna göre, Mani en azından "Seçilmişler" in çok katı çile kurallarına uymasını buyurur, ama intiharı yasaklar. ... Tanrının düşmanına ait olan şeylere yani Doğa, Hayat ve insan varoluşuna dinsel değer yüklenemez, yüklenmemelidir. "Gerçek din, şeytani güçlerin yaptığı zindandan kaçmak ve dünyanın, hayatın, insanın nihai yok oluşuna hizmet etmek demektir. ... Bazı simgesel hareketler (barış öpücüğü, kardeşçe selamlaşma, tokalaşma), dualar ve ilahiler dışında, ritüeller gereksizdir.

Maniheizmlerin asıl dinsel etkinliğini, vaaz, "öğreti" oluşturur.

XXX. BÖLÜM TANRILARIN ALACAKARANLIĞI

İlk sistemli teoloji, II. yüzyıl boyunca Kiliseyi tehlikeli bir biçimde sarsan krizlerin sonucudur. Kilise Babaları, Gnostik mezheplerin "zındıklıklarını" -öncelikle de kozmos karşısı dualizm ve İsa Mesih'in hulülünün, ölümünün ve dirilişinin reddedilmesini- eleştirerek, aşama aşama ortodoks eğilimi şekillendirdi. Ortodoksluk, esas olarak Eski Ahit teolojisine sadakatten oluşuyordu. Gnostikler, İbrani düşüncesinin ilkelerini kısmen

ya da tamamen inkar ettikleri için, zındıkların en berbatları olarak görülüyordu. ... Dünyanın yaratılışına ve insanın doğasına ilişkin Eski Ahit öğretilerini paylaşmadan, insanın kendisine Hıristiyan demesi mümkün değildi. ... Başka bir deyişle, İnsan bir tanrının tasavvurlarıyla yaratılmıştı. "Tarih" insanın özgürlüğünü kullanmayı ve kendini kutlu kılmayı, sonuç olarak tanrılık mesleğini icra etmeyi öğrendiği geçici süredir.

Hıristiyanlık gnosis veya Yeni Platonculuk gibi bir geri dönüş öğretisi değil bir yaratım öğretisidir.

Aslında ilk Hıristiyanlık biçimleri, sonraları zındıklık sayılan biçimlere daha yakındı. ... Hıristiyanlığın üç büyük merkezi - Edessa {Urfa}, İskenderiye, Anadolu- ilk iki yüzyılda sapkındı; ortodoksluk buralara ancak daha sonraları girdi. Başından itibaren tek ortodoks merkez Roma'ydı.

Zendeka "bir yandan kilisenin açıkça tanımladığı öğretileri reddederek, diğer yandan da Hıristiyan imanının özgül içeriğini bozarak ortodoksluktan ayrılır; özetle, zendeka geleneksel imandan bir sapmayı temsil eder. ... Ortodoksluk hukuksal bir tarihi ve siyaseti olan, bir topluma bağlı görünmektedir. Ama aynı zamanda bir düşünce sistemine, bir öğretiye de bağlıdır: O hem hukuksal kurumun, hem de teolojinin parçasıdır."

Kısaca ortodoksluk: 1) Eski Ahit'e ve belgelerce doğrulanmış havari anlatılarına bağlılık; 2) Mitolojileştirici imgelemin aşırılıklarına karşı direnç; 3) Sistemli düşünceye (demek ki Yunan felsefesine de) saygı; 4) Toplumsal ve siyasal kurumlara, kısacası Roma dehasına özgü bir kategori olan hukuksal düşünceye verilen önemle tanımlanır.

Gnostisizm karşıtı polemikler nedeniyle, kilise içinde batini eğitim ve Hıristiyan Gnosis geleneği neredeyse tamamen boğulmuştur. Bundan böyle Hıristiyan Gnosisi ve batini öğretiler, resmi kurumların dışında, marjinal bir konuma indirgenmiş ve gizlenmiş olarak yaşayacaklardı. Bazı batini anlatılar ... halk çevrelerinde çok yaygınlaşacak, ama bu yaygınlığı sapkın gnosis sistemlerinin, özellikle de Maniheizmin türevi olan mitler ve efsanelerle paylaşacaklardı.

Mesih'in çağrısına evrensel bir boyut kazandırmayı hedefleyen sürekli ve çeşitli çabalara tanık olunduğu söylenebilir. Birinci ve en eski eğilim, Doğulu, putperest veya Kutsal Kitap kökenli simgeselliklerin ve mitolojik senaryoların özümsemesi ve bunlara yeni değerler yüklenmesiyle kendini göstermektedir. Özellikle III. yüzyıldan itibaren görülen teolojik spekülasyonlarla yansıyan ikinci eğilim ise, Yunan felsefesinin, özellikle de Yeni Platoncu metafiziğin yardımıyla Hıristiyanlığı "evrensellemeye" çalışmaktadır.

Vaftiz, deniz canavarıyla yapılacak dövüş için engin suların dibine inıştır. Yüklenen bir diğer değer, tufanın karşıt tipi olarak vaftizdir. İustinos'a göre, İsa Mesih, yani Yeni Nuh, Sulardan zaferle çıkmış ve yeni bir ırkın önderi olmuştur. Vaftizdeki çıplaklığın da hem ritüel hem metafizik bir anlamı vardır: Ademin cennetten kovulduktan sonra sırtına geçirdiği eski yozlaşma ve günah giysisinin terk edilmesi söz konusudur. Tüm bu izleklere başka yerlerde de rastlanır: "Ölüm Suları," eski Doğu, Asya ve Okyanusya mitolojilerinin bir temasıdır. Ritüel çıplaklık, bütünlük ve tamlıkla eşdeğerlidir. ...

Enginlerin dibindeki canavarlara birçok gelenekte rastlanır; enginlerin dibine iniş kahramanların geçtiği bir erginlenme sınavıdır. Gerçi Hıristiyan açısından vaftiz, İsa Mesih tarafından yerleştirildiği için, bir kutsamadır. Ama yine de sınav (canavarla dövüş), simgesel ölüm ve diriliş (yeni insanın doğuşu) şeklindeki erginlenme ritüelleri bu kutsama töreninde yinelenmektedir.

Yine Aziz Pavlus'a göre, vaftiz yoluyla zıtların uzlaştırılması sağlanır: "Artık ... ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayırımı var". Başka bir deyişle, vaftiz edilen kişi ilk cinsiyetsiz hale geri döner.

İsa Mesih, Ademin yaratılıp gömüldüğü yerde, dünyanın merkezinde çarmıha gerildiğine göre, Ademin başına akan kanı onu vaftiz etmiş ve günahının kefareti ödemiş demektir. Madem ki Kurtarıcının kanı ilk günahın bedelini, ödemiştir, çarmıh (= Hayat Ağacı), (zeytinyağı, buğday, üzüm ve onlarla, birlikte şifalı otlarla simgelenen) kutsamaların kaynağı olur.

Putperest dinsel rivayetlerinin "Hıristiyanlaştırılması" -yani Hıristiyan deneyimi ve imgelemi çerçevesinde hayatta kalmaları- **ökümen**'in {Hıristiyan cemaatin} kültürel birliğinin sağlanmasına yardımcı oldu. Bir tek örnek verecek olursak, Yunanistan'dan İrlanda'ya ve Portekiz'den Urallar'a kadar görülen sayısız ejderha avcısı tanrı ve kahramanın hepsi birden aynı azize dönüştü: Saint Georges {Aya Yorgi}. Yerelliği aşma, tüm dinsel evrenselciliklere özgü bir vasıftır.

Kurtarıcının ölümü ve dirilişiyle kefareti ödenen, sonra da Tanrının, İsa'nın, Meryem'in ve Azizlerin adımlarıyla kutsanan bir kozmos anlayışı, yalnızca tek tük örnekler ve simgesel düzeyle sınırlı kalsa da, erdemler ve güzelliklerle yüklü bir dünyaya yeniden kavuşma olanağını veriyor, savaşlar ve savaşların dehşeti ise tarihsel dünyayı bu güzellik ve erdemlerden yoksun bırakıyordu.

Sabitlikte ve Maniheizmde sık sık kullanılan, ama kökeni muhtemelen Sümerlere dayanan bir mitolojik motifin Rumenlerin ve diğer Doğu Avrupa halklarının ölüm mitolojisinde ve cenaze ritüellerinde hala çok önemli bir rol oynaması hayli anlamlıdır. Gerek Sabii, gerekse Maniheizm yazıları, yedi gök katının her birinde bulunan "gümrükler"den ve göksel yolculuğa çıkan ruhun yanında taşıdığı "mal"ları (yani eserlerini ve dinsel erdemlerini) inceleyen "gümrükçüler"den söz eder.

Bedenlerin dirilişine ilişkin İran düşüncesi, Musevi mirasla birlikte devralınmıştı. ... Salih olanların bedenlerinin ışıdayacağı olgusu, en iyi açıklamasını İranlıların ışık dininde bulmaktadır. İsa'nın doğumu -mağaranın üstünde parlayan yıldız veya ışık sütunu- imgelemi, İran'ın (Parthlar) Evren Hakimi-Kurtarıcının doğumu senaryosundan alınmıştır.

Aynı efsaneye, çok düşündürücü birkaç ekle birlikte, bir Suriye eserinde, **Tarih-i Zuknin**'de de rastlanır. ... İran geleneklerine göre, kutsal dağın üzerinde ışıdayan **hvarena**, Zerdüş'tün tohumundan mucize marifetiyle doğmuş Kurtarıcı **Saoşyant**'ın gelişini haber veren işarettir.

Adem günahkar ve yazgısı ölüm olan insanlığın ilk örneği iken, Mesih yaratıcıdır ve ölümsüzlük vaadiyle kutsanmış yeni bir insanlığın mükemmel örneğidir. İrenaeus, Adem ile Mesih arasında antitez niteliğinde koşutluklar arar ve bulur: Birincisi bakir topraktan yaratılmıştır, Mesih'de bir bakireden doğmuştur; Adem yasak ağacın meyvesini yiyerek itaatsizlik eder, Mesih, çarmıhın yapıldığı ağacın üzerinde işkence görmeyi kabullenerek itaat eder; vb.

Hıristiyanlığın mesajının evrensel niteliğini, onu İsrail'in kutsal tarihiyle -gerçekten evrensel tek tarih- birleştirerek vurgulamaya yönelik bu çaba, Yunan felsefesini asimile etme çabasıyla at başı ilerler.

Dinler tarihi açısından bakıldığında, hulul en son ve mükemmel hierofaniyi temsil eder: Tanrı, somut ve tarihsel bir insanda tam olarak bedenlenmiş -yani sınırları belirli ve değişmez bir tarihsel zamansallık içinde etkinlik kazanmış- ama onun bedenine de hapsolmemiştir. ... Mutlak olanın tarihsel bir kişilikte bedenlenme olasılığı kabul edilince, kutsalın evrensel diyalektiğinin geçerliliği de tanınmış olmaktadır.

Hıristiyan kilisesi en başından beri Tanrıyı üç kişilik altında tanımıştı: 1) Eski Ahit'te zuhur eden Baba, Yaratıcı ve Yargıç; 2) Dirilmiş İsa Mesih; 3) Hayatı yenileme ve Tanrının Krallığını tamamlama gücüne sahip Kutsal Ruh. ... Arius teslisi reddetmiyor, ama üç tanrısal kişiliğin aynı tözden geldiğini inkar ediyordu. Ona göre Tanrı tektir ve yaratılmamıştır; Oğul ve Kutsal Ruh daha sonra Baba tarafından yaratılmıştır, dolayısıyla ondan daha alt bir konumdadır.

Meryem'in giderek kutsallaştırılması ve sonuçta tanrılaştırılması ise özellikle halk dindarlığının eseridir. ... Meryem'in önemi anneliğinden kaynaklanır. O "**Deipara**", "Tanrı doğuran kadındır". ... Ama monofizitler bu terimi sapkın bir anlamda kullanınca, Deipara'nın yerine daha açık bir terim geçirilir: **Theotokos**, "Tanrının annesi."

Bu örnekte de, tüm dünyaya yayılmış arkaik bir düşünceyi asimile etme ve ona yeni bir değer yükleme çabası fark edilmektedir. Gerçekten de Meryem, Bakire Anne teolojisini hatırlanamayacak kadar eski çağlara uzanan Asyalı ve Akdenizli büyük tanrıçaların (örneğin Hera) kendi kendine üreme anlayışlarını yeniden ele alıp mükemmelleştirmektedir. ... Bakire Meryem Batı Hıristiyanlığında tanrısal Bilgelik figürüyle özdeşleştirilecektir. Buna karşılık Doğu Kilisesi, Theotokos teolojisinin yanı sıra, göksel Bilgelik, içinde dişi Kutsal Ruh figürünün öz gürce serpiliş büyüyeceği Sophia öğretisini geliştirecektir. Sofyanoloji (sophianologie) yüzyıllar sonra Doğu Hıristiyanlığının entelektüel seçkinleri açısından, Katolik felsefenin yenilenmesinde Yeni Thomasçılığa benzer bir rol oynayacaktır.

Deus Sol Invictus'un yıllık kutlama günü olarak, tüm doğulu güneş tanrılarının doğum günü olan 25 Aralık seçilmişti.

Konstantinos'un Hıristiyanlığı seçmesi, imparatorluğun resmen Hıristiyanlaşmasına yol açtı. 315'ten itibaren sikkelerde ilk Hıristiyan işaretleri görülmeye başlandı ve son putperest imgeleri 323'te yok oldu. Kilise ayrıcalıklı bir hukuksal statüye kavuştu, yani devlet, piskoposluk mahkemesinin sivil davalarda verdiği hükümlerin geçerliliğini kabul etti. Hıristiyanlar en yüksek mevkilere getirildi ve putperestlere karşı kısıtlayıcı

önlemler artırıldı. Büyük Theodosius döneminde (379-395) Hıristiyanlık devlet dini oldu ve putperestlik kesin olarak yasaklandı; dünün mazlumları bugünün zalimleri olmuştu.

Hıristiyanlığın sonunda zaferi kazanmasının birçok nedeni vardır. İlk sırada Hıristiyanların sarsılmaz imanı ve manevi gücü, işkence ve ölüm karşısında gösterdikleri ve en büyük düşmanları ... bile hayran bırakan cesaretleri yer alıyordu. Diğer yandan Hıristiyanlar arasında benzersiz bir dayanışma vardı; cemaat duların, yetimlerin, yaşlıların bakımını üstleniyor ve korsanlara esir düşenlerin fidyelerini ödüyordu. ... İmparatorluğun tüm köksüzleri, yalnızlık acısı çeken kalabalıklar, kültürel ve toplumsal yabancılaşma kurbanları için kilise bir kimlik edinme ve varoluşlarına bir anlam kazandırma ya da bu anlamı yeniden bulma konusunda tek umuttu. Toplumsal, ırksal, entelektüel engeller bulunmadığı için, her isteyen bu iyimser ve aykırı toplumun üyesi olabiliyor, bu topluluğun içinde güçlü bir yurttaş, örneğin imparatorun mabeyincisi eski bir köle olan piskopos önünde yerlere kadar eğiliyordu. Büyük bir olasılıkla tarihte hiçbir 'toplum -ne daha önce, ne de daha sonra- ilk dört yüzyılın Hıristiyan cemaatlerinde yaşanan bu eşitliğin, bu merhametin ve bu kardeşçe sevginin bir benzerini daha tanımamıştır.

IV. yüzyılın sonuna doğru keşişlerden kaynaklanan bir şiddet dalgası Mezopotamya'dan Kuzey Afrika'ya kadar yayıldı.

Doğuda piskoposlar kendi konumlarını sağlamlaştırmak için keşişleri kullandı; piskoposlar ve keşişler birlikte halkın başına geçip görüşleri belirlemeye başladı. ... "Bu tuhaf adamlar Hıristiyanlığı bir kitle dinine dönüştürdü".